

155
186

Црногорски митрополит Василије Петровић
и
покушаји емиграције Црногораца у Русију

1754—1757 год.,

од

Јов. Н. Томића.

(Примљено на скупу Академије Друштвених Наука 2 децембра 1913.)

I

Међу питањима, која је митрополит Василије Петровић истакао приликом свог првог бављења у Русији, и од задатака, које је био поставио себи и на њима радио прво у Русији а потом у Црној Гори, било је и питање о формирању једног пука од Црногораца у Црној Гори, који ће ступити у руску службу.

По повратку у Црну Гору 1754 год. Василије је радио на томе да придобије потребан број Црногораца и да их пошаље у Русију, пошто им се претходно изрази слободан пролаз кроз Ћесарију. У томе раду он се руководио чисто материјалном коришћу. Василије при томе не показује ни најмање државничких особина. Он не мисли о томе шта за ондашњу малу и слабо насељену Црну Гору значи одвести у далеку туђину толики број крепких људи; не види да то значи депопулацију њену и да се тим Црна Гора ставља у немогућност да постигне најглавнији задатак: да се одржи против навала споља. Василије хоће да лиферује добар број Црногораца Русији, да би поводом тога и на основу тога дошао до новаца, те

питање о врбовању потребног броја Црногораца за руску војну службу једно време прети да се претвори у опасну емиграцију, чији опасан карактер не схвата Василије, и сувише занет бригом да том приликом заради што више.

Ну Василије не ради сâм. На том питању он је главни радник, али има и помагача, од којих највећи број такођер не схвата тежину и замашност питања и кривице према своме народу и ужој домовини. Наглавнији пак помагач био му је Стеван Шаровић, родом из Подгорице, који му је раније био ученик, штићеник и помагач у борби с митрополитом Савом о утицај и власт у Црној Гори, а тада је био официр у руској служби. Шаровић је управо био тај, који је први и истакао мисао о формирању пука од Црногораца, а Василије је прихватио мисао, узео ју као своју и радио на њену остварењу, видевши да тако може доћи до неке користи. При извођењу те мисли, чији носилац постаје Василије, Шаровић игра најинтересантнију улогу, и најинтересантнији су они моменти, у којима се Шаровић, у име Василијево, јавља као најактивнији вршилац. Нарочито је интересантан његов долазак у Црну Гору 1757 год, који је изазвао саревњивости, бриге и рада код Млечића, да му, по сваку цену, омету успех у мисији.

Та страница из историје црногорско-млетачких односа јесте пуна интереса. Ту се јасно виде на једној страни млетачка интрига и друга средства којима се млетачке власти служе, кад су у питању млетачки интереси, а на другој страни необавештеност, лаковерност и колебљивост простог народа у Црној Гори, али не и његових главара, који су лакоми и подмитљиви и готови да ураде сваки посао, па и на штету своје земље, кад је у питању добит. Исто тако овом приликом види се јасно зашто се од стране Црне Горе одолевало навалама са супротне стране и зашто су разбојане млетачке интриге, кад је тамо био Василије, а зашто су опет Млечићи успевали, кад тамо није

њег. Познавајући душу свога народа и његове склоности Василије га је умео повести за собом и руковати њим, а окретан и лукав знао је боље него икоји други дотле доскакати Млечићима. Али у овој прилици није имао успеха у својем предузећу. Он је по слом руководно из даљине, а његови помагачи, ма да су били такођер окретни људи, нису умели да доскоче млетачкој интризи.

Напоредо с Василијевићим радом на емиграцији Црногораца у Русију износимо и рад главног помагача његова, Стевана Шаровића. А да би што јаснији био њихов заједнички рад на том питању, потребно је бар осврнути се на прве везе ових двеју личности и на ранији Василијев рад и тежње, којима се објашњава готовост Василијева да ради на овом питању.

II.

Кад је 1741 год. синовац митрополита Саве, млади монах Василије, каснији архимандрит и владика, водио преговоре с напуљским двором, да, за његов рачун, под именом македонске регименте, формира пук од млетачких поданика из Боке и арбанаског приморја, од Црногораца, Брђана и хришћана из Арбаније, турских поданика, па је ради тога ишао чак у Напуљ, Стеван Шаровић из Подгорице, још младих, скупио је триестак својих вршњака из Подгорице и њене околнине и с њима се упутио да ступи у млетачку војну службу. Брижни родитељи ових младиха покушаше да их одврате од намере и задрже, али нису успели. Тада они похиташе пред митрополита Саву на Цетиње, и замолише га да он утиче на њихову децу нека се врате. Митрополит се одазва њиховој молби и одврати младиће да не иду путем којим су били пошли, растури им друштво и

¹ У дешени главног провинкура далматинског Марин-Антонија Кавали од 25 септембра 1741. — Ред. у Млет. Држ. Архиву, у Sen. segreta. *Dispositi del Provveditor Generale in Dalmazia ed Albania*, filza 170.

врати их родитељима. Само се Шаровић не врати дома. Жељну авантура није му се ишло натраг у Подгорицу, те се обрати митрополитову синовцу Василију, тада обичну калуђеру, али пуну амбиција за нечим вишим и за влашћу. А Василије, видевши у Шаровићу лице погодно за своје планове, прими га под своју заштиту и задржа га код себе.²

Шаровић са својим идејама и склоностима добио је код Василија школу каква му је требала, а Василије је од њега спремио себи помагача за извођење својих планова. За првога бављење поред Василија — у доба када је овај заступао у власти свога стрица, митрополита Саву, и развио најживљу интригу с Млецима, а потом водио борбу са стрцем — била је најповољнија прилика да види многе ствари и да се научи пуно које чему, а за другога то је била прилика да што потпуније упуту у рад Шаровића, да од њега начини човека какав му је требао.

1742 год. пред зиму митрополит Сава отишао је у Русију по милостину, а у дужности га је заступао Василије. Тада се овоме дала прилика да руководи црногорским стварима на свој начин и да окуша у колико су остварљиве његове идеје и планови.

Одмах се осетила разлика између Саве и Василија у држању и руковођењу пословима црногорским, и нарочито према Млецима.

Митрополит Сава, до поласка из Црне Горе на пут, није био особито одан човек Млецима. И на њега су се жалили Млецима, приписујући му да подбада Црногорце на нереди и главаре на постављање некаквих захтева млетачкој влади.³ Али ипак тешкоће

² *Lettera scritta dal soprintendente Vlachica in data 7 novembre 1756 all' Illmo ed Eccmo Sig^r Giustin Boldi Prov^e Estrordinario.* — Рки. у Млет. Држ. Архиву, Inquisitori di Stato, *Dispacci del Provveditor Generale in Dalmazia ed Albania*, busta 271, приложен денеши провизуаровој од 17 новембра 1756 (по н. кал.).

³ *Relazione del Nobil Uomo Ser Marco Quintini ritornato di Provveditor Estrordinario di Cattaro ed Albania di 13 Luglio 1742, Venezia 1874* (Per nozze Milin-Raccanello), стр. 19.

од њега нису биле велике, и Млецима, ако га нису волели, нису га ни мрзели. У истини митрополит је много утицао на побољшање црногорско-млетачких односа. Пре тога Црногорци су својим држањем били још довели Млецима, да им је био забрањен приступ у Котор и друге градове у приморју не само под оружјем него уопште,⁴ а тада радом митрополита Саве и посредовањем надинтенданта Николе Грбичића (Болице) ублажена је та штетна одлука за Црногорце на тај начин што су Црногорци дали четири своја човека за таоце, да ће држати мир на крајини.⁵ А митрополит је радио на блажењу тих заострених црногорско-млетачких односа не што је био више млетачки човек од Василија, него што су му то налагали интереси његова народа и његове црквене политике у суседном млетачком крају, где су били ангажовани не само верски него и материјални интереси цетињских митрополита. А још више му је било потребно да се ти односи побољшају и да буду што је могуће бољи, кад је смислио да се крене на пут.

Василије није мислио тако. Од првог дана радио је против Млецима као и против Турака; шта више против првих радио је више него против других. Он је подбадао Црногорце против млетачких поданика и изазвао је сукобе на међи,⁶ а потом се јављао као посредник, да измири млетачке поданике с Црногорцима. Затим, док је на једној страни пун ласкања

⁴ *Ibid.*, 13—15.

⁵ *Ibid.*, 14. Упор. писмо митрополита Саве которском провизуару од 28 марта 1741 (Рки. у Млет. Држ. Арх. у Сен. сект. *Disp. del Prov. Estradi.* in Cattaro, filza 18, приложено деп. котор. пров. од 20 априла 1741), и денешне глави. пров. далмат. од 15 фебр. 1742 с приложеном денешном котор. пров. од 16 априла 1741 (Рки. у Сен. сект. *Disp. del Prov. Gen.* in Dalm. ed Alb., filza 169) итд.

⁶ Карактеристичну Василијеу у том погледу дао је которски провизуар Бан-Ватиста Агорици у својој релацији пољесеној Сенату 19 новембра 1745 (*Relazione del N. U. Gio. Batista Agorizzi II, ritornato da provveditore straordinario di Cattaro, letta in Senato a 19 novembre 1745, Venezia*, 1861 (Per le nozze Vignovich-Moro), стр. 19).

према которском провидуру, коме нуди своје услуге, на другој меша се у чисто млетачке ствари, на млетачкој територији, где једне млетачке поданике подбада против других, и док одржава везе с једнима од најистакнутијих, он с њима ради против других и оптужује их млетачкој влади.⁸

Василијевим радом, уместо ранијега релативног мира на крајини, сукоби између млетачких поданика и Црногораца бивају све чешћи. Представници млетачке власти у оном крају јасно виде кривица у Василију, привидном пријатељу. И кад не помажу опомене, Млечичи прибегавају принудним мерама: прво су узаптели један бродич, својину четинског манастира и митрополита Саве,⁹ потом су одредили таксу од четири солда за сваку црногорску главу, која дође у Котор на пазар, па био то човек била жена;¹⁰ и, најзад, једнога дана, кад су неки црногорски главари били дошли у Котор, да се споразумеју с главарима млетачких поданика о спорним питањима, похапсе их.¹¹ Свака од ових мера изазивала је све веће негодовање, а последња праву буру. Такса за долазак на пазар которски била је врло тежак намет на Црногорце, а хапшење главара сматрано је за млетачко издајство и за срамоту нанету свима Црногорцима.¹² И ту се сад јавља Василије, који под 20 и 25 новембром 1744 год. упућује два протеста дужду, жали се на такав поступак, набраја заслуге Црногораца за Млетачку републику, оптужује надинтенданта Грбичића као кривца свему томе, јер је својом интригом и неистинатама успео да обмане и обрлати которског провидура

⁸ У *депеши* котор. пров. Бан-Бачиета Албрича од 24 јан. 1744 (Ркп. у Млет. Држ. Арх. у Sen. secreta, *Disp. del. Prov. Estivard. in Cataro*, fiza 18).

⁹ В. даље у напом. 13.

¹⁰ У Василијеву писму дужду од 20 нов. 1743 (О ркп. в. даље на пом. 13).

¹¹ У Василијеву писму дужду од 25 нов. 1743 (О ркп. в. даље на пом. 13).

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

Албричија да учини то недело. Протестујући Василије није заборавио да том приликом нагласи своју главну жељу — новац; а да би дао што више вредности својим писмима, на прво је ударио велики печат четинске митрополије и митрополита Саве, а на друго своје и осморнице од најистакнутијих главара.¹⁴

Кад од тих писама не би дејства, Василије се реши да лично оде у Млетке и да се поквали млетачкој влади. Почетком марта 1744 год. Василије сиђе у Котор к провидуру, на пошто му је најавио највеће поштовање и оданост, упита га може ли ићи у Млетке, не казујући му за што. Провидур, не знајући зашто Василије иде тамо, рекао му је само да прво уреди ствари на крајини тако да не буде нереда, па нека иде.¹⁵ Василије је отишао и у Млечима је лично подишао тужбу против Грбичића и успео је да млетачку господу увери о невиности Црногораца и својој и о кривници Грбичићевој, због чега је овај био уклоњен са тога положаја.¹⁶

Али, и поред света тога, на крајини није било мира. Василију је било мало што је успео с оптужбом против Грбичића па је хтео да дође и до млетачке користи. Зато је покренуо питање о плаћама, које су раније имали црногорски главари од млетачке владе и тражио је да му се помогне да подигне манастир на Четинју, за који је тврдио да је потпуно разорен приликом изласка Турака на Четинје 1692 год., кад су ови одатле одагнали Млечиче,¹⁷ избегавјући да спомене годину 1712, када је у истини

¹⁴ Та два Василијева писма дужду, као и друга три упућена котор. провидуру од 5, 8 и 20 фебруара 1744, сви пет писана петинјанским, снабјевена разним печетима, налазе се сада у приватним рукама. Од свих пет писама, поред прениса, успели смо да добијемо и фотографске снимке, јер су ти документи међу најинтересантијима о митрополиту Василију Петровићу.

¹⁵ У *депеши* котор. пров. Албричија од 19 марта 1744 (бр. 33).

¹⁶ У *писмици* митрополита Саве од 1 новембра и 29 децембра 1744 и 5 јануара 1745 и у деп. главног пров. даламат. Јакова Болду од 25 јануара 1745 год. (Све троје у Sen. secreta, *Disp. del. Prov. Genet. in Dalmat. ad Alb.*, fiza 174).

¹⁷ У писму дужду од 25 новембра 1743 (В. горе напом. 13).

манастир био потпуно разорен приликом изласка на Цетине босанског везира Ахмед-паше.¹⁷ Али у томе није успео. И кад није успео, Василије поново потпире нереде, за које сада Млечки тачно знају од кога потичу, при свем том што им Василије изјављује своју оданост. Због тога Млечки од своје стране затежу и још су одлучнији у понашању према Црногорцима, који би хтели на млетачке тргове, и појачавају страже на међи.¹⁸ Од тога пате Црногорци, који немају где продавати своје производе нити откуда набавити соли и хлеба. Али тим Василије не губи толико. Он добија, јер има прилике да на другој једној страни те млетачке мере, изазване његовим радом, представи као њихову верску нетрпељивост и борбу против Црногораца зато што су ови православно и заточници православања на тој страни.¹⁹

Тако затегнуте односе између Црногораца и Млечка затекао је митрополит Сава по доласку из Русије пред крај 1744 год. и одмах се дао на посао да их побољша.²⁰ За њега је одмах било јасно да је прави и једини кривац томе Василије, коме није стало толико до народа колико до његових амбициозних смјерова. Зато га није нимало штедео и Млечкима је изјавио своје жаљење што се у његову одсуству радило противно његовој жељи, обелоданивши, без околности, да је Василије све радио сам и на своју руку, без знања црногорских гларара, да су му оптужбе лажне, да су му печати на писмима фалсификовани и да је Василије све то радио само да би извукао новаца од дукда.²¹ Новац је, дакле, био главна

¹⁷ В. у нашој расправи *Турски поход на Црну Гору 1712 год.* у оном *Гласу* С. К. Академије.

¹⁸ У Василијеву писму дукду од 25 новембра 1743

¹⁹ В. у *Споменику* С. К. Академије XXV, 80.

²⁰ У *опшћу* котор пров. Абричија од 26 декембра 1744 (Ркп. у Сен. secr., *Disp. del Prov. Estuard. in Cattaro*, filza 18).

²¹ ... nella *Stadina di Montenegro*... il malaffetto... molto effendevato il Serenissimo Principe; e ciò fu perchè chi presidevato in huoco nostro al Governo della Chiesa, non seppe con prudenza instruirli a nostro costume, come abbiamo a vivere et obbedire e fuggire da ogni male... Doppo che

сврха Василијевим махинацијама. У питању је била његова материјална корист.

Због тога сукоб, који је и раније постојао између митрополита Саве и амбициозног Василија, сада се много појачава и не остаје само у митрополији него се преноси и на Црну Гору, у којој је Василије стекао присталица. Тај сукоб узима тако велике размере да и Млечкима задаје бриге. Они се боје да због тога не буде неагоде за њихов крај, где је Василије такође знао стећи присталица.

Василије је и раније био саревњив према митрополиту Сави, а по доласку овога у Црну Гору постао је још више. Раније је био саревњив због утицаја и власти митрополитове у Црној Гори, а сада и због успеха с путем у Русију и уништавање његових планова. Митрополит је овом приликом донео новца из

stiamo recessi a queste parti dal viaggio di Moscovia abbiamo inteso essere un nostro Calogero, che si nomina Vassille, qual habbiamo di sopra nominato, in nell'inchia Venezia e lascio li servelli della Chiesa, nell'quali abbiamo, e non perchè s'ingenera nelle altri cose, e colà spese a nome della Stadina di Montenegro e come Ambasciatore per impiorar molte cose, per certo capriccio, e sprecialmente per esporre contro alcuni che non hanno ciò meritato. (У писму митрополита Саве которском провладуру Абричију од 1 новембра 1744). — Abbiamo inteso da una parte fedele che... conosciuto Vassille da pocchi giorni ha scritto all' Eccmo. Senato altre false lettere con falsi impronti a nome di tutti li Capri di Montenegro, ma li Capri nulla di ciò sanno, ma questi sono quelli impronti falsi che ha fatti ditto Vassille in Venezia e con sigillate le lettere false che ha presentate per impennare il Serenissimo Principe e per estorquiere da esso tesoro... (У Савиниу писму глави пров. датм. Јакову Болду од 29 дек. по ст. к.) 1744. — Ркп. приложен деп. Болду од 10 фебр. по н. к.) 1745, у Сен. secr., *Disp. del Prov. Gener. in Dalm. ed Alti. filza 174*). — Hora imprompto da V. E. una gratia: di non ricevere per vere alcune false lettere e certi falsi impronti che da qui presentasse certo poco savio Calogero Vassilla, che con falsità fa nell'inchia città di Venezia, che voleva impennare il Serenissimo Principe e levar il denaro a nome di tutti li Capri, e che tutto lo stato e questa Stadina turbata, ed ha fatti falsi impronti nell'inchia città di Venezia a nome di tutti li Capri, indi scrive e sigilla le lettere con falsi sigilli a nome di tutti li Capri che di ciò nulla sa no. Perciò in hora preghiamo Vostra Eccellenza di scrivere all' Eccmo. Senato che non riceva ne creda per vere le false lettere e sigilli che scrive il Calogero Vassilla, perchè lo sono Vesovo e Capo di questa Stadina, come sanno tutti li Pri e la Stadina. Noi l'abbiamo lasciato in nostra vece che governi tutta questa Stadina e sparte male parole contro li detti Pri... (У Савиниу писму глави пров. датм. Јакову Болду од 5 јануара 1745 по ст. к.). — Ркп. аталан-јански пренос, приложен деп. Болду од 10 фебруара по н. к.) 1745, г.)

Русије, који је требало употребити на корисније сврхе него што би било делити га с Василијем и тим дати му могућности да успешније изводи своје намере. А Василију је то толико теже што није успео да својим представкама млетачкој влади дође до новца. Затим, митрополит Сава, чим је дошао, почео је осуђивати Василијев рад, сузбијати његов утицај и радити, нарочито према Млечинима, сватда супротно Василију. У том сузбијању Василијева утицаја и ометању његова рада митрополит је, одмах по доласку, видевши шта је Василије радио, учинио један корак, којим је постигао да ослаби тај утицај и да побољша однос с Млечинима. Да ли новцем или обећањима од своје стране и стављајући им у изглед лепу будућност, тек митрополит Сава успео је да придобије неколико од оних Василијевих присталица, којима се овај служио против Млечина, и послао их је у Русију. И кад је у томе успео, митрополит није могао пропустити а да то не обележи као успех и да се тим не похваљује Млечинима.²²

Колико је било тих Василијевих присталица, што су се полакомили на лепе награде и још лепше изгледе и о чијем су одласку Млечини примили вест са радошћу, кад су и којим су путем отишли у Русију, и шта је даље било с њима — сада нам није познато. Али њихов је одлазак несумњив, и он ће нам објаснити даљи Василијев рад. Јер Василије, незадовољан митрополитом Савом и развојем догађаја у Црној Гори, који теку током потпуно супротним његовим намерама, не само што не напушта борбу с митрополитом

²² „*Questi mallatori Montenegri che sono alla Spina che girano, noi l'abbiamo fatti andar al viaggio in Moscovia, quali molto offendevano il Serenissimo Principe; e ciò fu perchè chi pressideva in luogo nostro al governo della Chiesa...*” (В. горе први навод. у напав. 21) А главни пров. дамагт. Болду у лепенш од 25 јануара (по. н. к.) 1745 год. вели: „*Rap-presentata con essa (mitropolit Savu u писму) gliotti, doppo il suo regresso, in quiete li Montenegri, e niente altro che per orreta delle da lui contribuite applicationi, molto più per aver voluto all'effetto di questo gran bene purgar il Paese da gente trista e malvivente fatta instradare appunto per Moscovia.*” (Реп. у Сен. secr., Disp. del Proved. Genet. in Daln. ed Alb. niza 174.).

Савом, него још проширује терен. Он не само да води борбу с њим у Црној Гори и против Млечина у селству, него хоће да сузбије Савин углед у Русији и да уздигне себе. У исто време, годинан успехом Саве у Русији, који је отуда донео новца, за којим је он толико жудео, кад га није добио од Млечина, Василије науми да га добије из Русије.

Он није имао ни личних веза нити познанстава. Да сам иде тамо, није било згодно. Зато потражи посредника. Пошто је и пре тога, као заступник митрополита Саве, одржавао везе с ранијим руским резидентом у Цариграду, Вишњеговом,²³ Василије помисли да се сада користи његовим последњиком Обресковом. Ради тога Василије не хтеде да се користи писмима него науми да у Цариград, и преко Цариграда у Русију, пошаље свог штићеника Стевана Шаровића, који је био потпуно његов и подобан за извршивање његових жеља и планова.

Првих дана месеца фебруара 1746 год. Василије је снабдео Шаровића писмима за Обрескова и за председника руске владе, Бестужев-Румина, и послао га је у Цариград, откуд би потом отишао у Петроград. У тим писмима, снабденим печатом цетињске митрополије и фалсификованим печатима црногорског гувернадура — које зване тада није постојало — селдара и војвода, каква су била и она писма из 1742 и 1743 год., којима је млетачком Сенату оптуживао њене службенике у Боки, Василије је препоручивао Шаровића под именом Стевана Јовановића, као свог сродника и изасланика народа у Црној Гори.²⁴ Остала садржина писма упућена Обрескову није нам данас позната, али, судећи по једном извору, Василије га је могло да овог његова „сродника“ препоручи даље коме треба у Русији, камо иде, корсем, ради црногорских ствари. Писмо пак упућено Бестужев-Румину познато

²³ В. у нашој расправи *О Историји Црне Горе црногорског митрополита Василија Петровића* (Тодивићка Ник. Чурића, XXIII, 57).

²⁴ *Својеник* Срп. Кр. Академије XXV 86.

је²⁶ и у њему се Василије указује онакав с каквим се сусрећемо касније, са свима његовим каснијим карактерним цртама.

Од горе наглашене две Василијеве жеље овде је наша места једна, и то главна: новац. Василије га тражи и од Русије под истим изговором, под којим га је тражио и од Млетачке републике — да би обновлио Цетински манастир. Само су сада друшћини разлози, којима поткрепљује своју молбу. Од Млетачке је тражио новац наводећи да је због њих 1692 год. манастир пострадао од Турака, кад се которски провидур Ерицо био затворио тамо с млетачком војском, бранећи Цетинје од Сулејман-паше Бушатлије,²⁷ а од Русије тражећи помоћи у новцу, да би се од цетинског манастира начинило средиште за борбу против католичке пропаганде у Арбанији и у Боки.²⁸ Иза ових разлога, који се подешавају према лицу коме се обраћа и чија је дужност да мисли о правослађу коме прети опасност, Василије је умешно прикрио своју жељу, коју ће његов штићеник Шаровић објаснити како треба. Црна Гора је истакнути бедем православља према католичанству. За Црну Гору, као такву, у своје време учинио је Петар Велики, подаривши јој, преко владике Данила црквених судова, икона и одежда. Тако је урадила и царица Јелисавета Петровна, која је поклонима, нарочито књигама послатим преко митрополита Саве, учинила да се разазна мрак незнанња, као магла испред светлости и благочашћа, код народа и свештенства у земљама унаоколо Црне Горе. За тај народ Василије вели да је врло храбар и бистар, и

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ У Василијеву писму дужду од 25 новембра 1743 год. (В. горе нагом. 13). То исто са читавим првим делом писма понавља Василије, после тринаест година, у протесту дужду од 7 јануара 1757 год., посланом са Сенеке Рјекке. Као документат, и ово ново писмо дајемо је као и оно прво. Василије га је датирао с Цетинја, међутим писмо га је на Рјекци и подметнуо га је „митрополитима Црне Горе и Скендерије, Сави и Василију, и свему збору од гуверналтура, сердара и војвода, кнезова и капетана, застапника и свих Црногораца“ (*Statute X, 25—28*).

²⁸ *Споменик С. К. Акад. XXV, 80*.

да су се Млечкићи уплашили да се у Црној Гори не створи школа философије, филологије и реторике, јер би тада сви католици, којих има много у скадарском палатлику, приступили правослађу! Као у Котор и у његову околину, тако и тамо папа шаље најбоље учитеље, али су Црногорци таквог ума да нимало учен Црногорац може надмудрити великог католичког философа. Својим правослађем и јунаштвом тај народ заслужује да царица обрати пажњу на њ, зато, вели Василије, нека би Господ учинио да тај крај припадне царици, јер као што драги камен сија међу другим камењем, тако и црногорски народ међу безверницима сија својим правослађем и брани се својим јунаштвом. И тек пошто је тако представио Црну Гору и Црногорце, Василије прелази на главну ствар истичући да Црногорце боли једино то што немају новаца да обнове цркву рођења пресевете Богородице на Цетинју, која се не може обновити без помоћи и милости царице руске. Василије би, дакле, хтео новача.²⁹

Да оствари ту своју жељу, Василије шаље у Русију свог импровизованог „сродника“ Шаровића, за кога вели да је изабран од света народа да се у царском двору дослужи царске милости, те да царица не заборави на црногорски народ.³⁰ А да би дао што више потврде својим речима, преко Обрескова послао је Бестужев-Рјумину две укратко написане Историје о Црној Гори, из којих ће се овај обавестити о народу, о светим местима своје браће правослађних хришћана, и нарочито о цетинској митрополији, и колико су Црногорци били изложени мукама и нападима Турака и католика, и како ни Турци ни Латини нису могли овладати Црном Гором, захваљујући хришћанској благадати и милости рускога Цара. Још је Василије молио да Рјумин штампа те две Историје.³¹ На то Василије, свакојачко, није гонила књижевна амбиција него

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, 86, 94.

да тим што више подигне углед Црној Гори и себи, и да тако што лакше дође до праве своје сврхе, до новаца, при чему ће се помоћи Шаровићем.

Као новаџија Шаровић се не би знао окренути у Цариграду. Зато се Василије постарао да му у томе помогне. Међу млетачким књигоношама — куририма, који су носили дипломатске депеше из Цариграда у Котор, одакле су потом бродовима слате у Млетке, и обрратно из Котора у Цариград — у Цариграду је тада био и Василијев пријатељ, Станиша Цуца. Станиши, као познаваоцу тамошњих прилика, Василије је писмом препоручио Шаровића, и овај га је упутио камо треба. Обрћесков пак, према Василијевим препорукама, примио је Шаровића, саслушао га, издао му путни лист за Русију и дао му нарочитих препорука за угледне личности у Русији и за петроградски двор.⁵¹ Легитимисан у Цариграду за Василијева синовца Шаровић је отишао у Русију, праћен Станишом Цуцом, који је представљао његова ађутанта.⁵²

Они су у Русији поступили по Василијевим упутствима, као и пр оним добијеним у Цариграду. Пријем, на који су наишли тамо, није био рђав и ствари су ишле доста повољно, док једнога дана не изби сукоб између њих двојице. Станиша Цуца био је Василијев човек, али није био упознат с правим намерама Василијевим, које је Шаровић чувао као тајну, али их је ипак једном морао показати. Напоменули смо горе да је између Василија и митрополита Саве било распре још пре митрополитова одласка у Русију, и да је тај сукоб појачан по митрополитову повратку у Црну Гору, и то из више узрока, од којих је један био Василијева завист митрополиту на успеху. Исто тако видели смо горе да је Василије, опет из зависти према митрополиту, преко Шаровића хтео да смањи углед митрополиту у Русији и да себе истакне. Да то по-

⁵¹ У писму надмитрополита Степана Стјеповића Враћена од 7 новембра 1756 год. (В. горе напом. 2).

⁵² *Ibidem.*

стигне, Шаровић је, по Василијеву упуству, вели један извор, наштампао једну књижицу пуну потвора о митрополиту Сави. У њој је митрополит представљен као похотљив човек и лихвар, ждера и помагач у ширењу католичке вере у оним крајевима. Станиша није мислио тако о митрополиту Сави те, бранећи га, завади се са Шаровићем. У тој свађи ова два Василијева агента стану један другом пребацивати ко је какав и од каквог је рода који. Овај сукоб није био на само, него пред другим лицима. На тај начин открије се да Шаровић није рођак Василијев и митрополитов, и да је ниског порекла. Од њихове најближе околине, пред којом се изродио сукоб, вест о томе пронесе се и даље, док и власт не дозна за то па затвори Шаровића као варалицу.⁵³

У затвору Шаровић остане неколико месеца. Кад је потом био пуштен, напустио је Русију и отишао у Пруску а затим у Аустрију. А кад је потом напустила емиграција Срба из Угарске у Русију, Шаровић се придружи једној групи на граници Нечајије и с њом поново дође у Русију, где ступи у војску и постане официром.⁵⁴

О Шаровићу се опет чује, кад је митрополит Василије стигао у Москву, почетком 1753 год.

Кад је Василије стигао тамо и ступио у везу са српским досељеницима, није могао пропустити а да не потражи свога штићеника Шаровића, и кад га је нашао, створио је од њега себи помагача за своје планове. Колико му је Шаровић помагао у свима пословима, за које је познато да их је Василије почињао и радио у Русији, не може се тачно закључивати према досад познатим подацима, али судећи по томе што је у Москви Шаровић био најповољивија личност Василијева и једна врста његовог агента, затим што Василије није знао руски, а језик и стил Василијевих писама и молаба упућиваних царици, сенату,

⁵³ *Ibidem.*

⁵⁴ *Ibidem.*

министрима и другим угледним особама у Русији, одговарају језику и стилу данас познатих Шаровићевих писама — може се мислити да је Шаровић био његов секретар.³⁶ За један пак посао зна се тачно да га Василије није радио без Шаровића. То је било питање сеобе Црногораца у Русију и да се од њих тамо обрадује засебан пук. То је питање о пресељењу извесног броја Црногораца у Русију, али не под погледбама нити на начин како су се преселили Срби из Угарске, него да ступе у војну службу, да се од њих створи нарочити пук и да се угледнијима подаре чинови.

Василије, уз помоћ Шаровића, ради на томе одмах по доласку у Москву. У својој представи Колетији Иностранних Дела од 21 јануара 1753 год. Василије, поред осталог, казује како су се фесар и напуљски краљ³⁶ трудили да ступе у савез с Црногорцима и у залогу за то да преселе нешто народа у своју земљу, али да у томе нису успели.³⁷ Тај им је труд, вели, био узалудан, јер Црногорци нису хтели с њима, знајући да им нису пријатељи. Друкчије стоји ствар с Русијом, која је заштитница Црне Горе. Зато Василије, користем у име народа, моли да царица заштити Црну Гору од турских напада, и да предложи фесару и Млетачкој републици да буду добри па да допусте Црногорцима иселењеницима да могу слободно проћи кроз њихове земље.³⁸ Ако се успе с тим, Василије је обећавао да ће се посаветовати с црногорским главарима хоће ли се који од њих иселити у Русију с нешто породица.³⁸

³⁶ Једно Шаровићево писмо, под именом Стевана Петровића, руског мајора, од 27 августа 1756 год. штампано је у књизи А. Александрић, *Машовићи и њихови наследници по Иштори Црногорци* (Каменику С. К. Акад., у једној рукописи српских листина XVII и XVIII столећа).

³⁷ У ствари Василије је био тај који је радио код напуљског двора да му у службу стани Црногорце (В. напош. 1).

³⁸ *Ibid.*, 146, 13^a.

³⁹ *Ibid.*, 13^a.

Рад на том пресељавању Црногораца Василије је задржао за се. Зато је у једној представи руском вице-канцелару Михаилу Иларионовичу Воронцову од 17 марта 1753 год. изјавио бојазан да се не нађу и какви други људи, који ће довести Црногорце у Русију, па је молио да се за право Црногорца не призна нико који не би донео његове сведошце.⁴⁰ Ту своју жељу Василије још изразитије казује у молби поднесеној Сенату 29 марта те год. Он види како су многи Срби, досељени у Русију, највишом милости царичином дошли до части и до достојанстава, па се боји да се неки од Срба, ради славе и заслуга, не назову Црногорцима и племићима, да би дошли до части и достојанстава. Стога моли да Црногорцима, који би ступали у руску службу, он издаје сведоштво о њихову карактеру и достојанству, да се без тога не наљгају људи не би издавали за праве Црногорце и својим рђавим делима прљали славу и част црногорског народа.⁴¹

Василије је успео с тим својим представкама. Правитељствени Савет усвојено му је предлог о пресељавању Црногораца у Русију, и царица га је одобрила. После тога остало је још да се тражи од бечког двора да не смета пролазу Црногораца у Русију преко фесарских земаља и да се састави нарочита комисија, која ће се старати о томе и извршити сеобу.

Пошто је руски посланик на бечком двору, гроф Кајзерлинг, у то време имао да поради тамо да се женама, деци и сродницима Срба из Угарске, иселезних у Русију, допусти да и сами могу отићи тамо, стављено му је у дужност да изрази слободан пролаз и Црногорцима. У првом питању бечки двор није задовољно жељу петроградскога, међутим Црногорцима допуштен је пролаз Фесаријом. Том приликом бечки двор изјавио је сумњу да су Црногорци слободни, јер, колико му је познато, они плаћају данак султану, а

⁴⁰ *Ibid.*, 136, 14^a.

⁴¹ *Ibid.*, 17^a.

уз то постоји бојазан да њихов одлазак не изазове сукоб двају царских дворова с Портом.⁴² Како су пак Црногорци на путу у Русију, пре него ће доћи на Ђесарско земљиште, морали прећи преко млетачкога и морем, наређено је Кајзерлингу да учини сличну представку и млетачком посланику на бечком двору, у име млетачке владе.⁴³

Тамонђи млетачки посланик Корнер, на представку руске владе, преко грофа Кајзерлинга, написане по подацима које је био дао Василије у својим писмима, молбама и меморијалима, одговорио је: да нема слободних Црногораца; да је Црна Гора у границама Турске Царевине; да се Порта свагда користила врховним правом над Црном Гором, као над земљом која је саставни део Турске Царевине; и да је од ње сваке године узимала данак, као и од других својих покрајина.⁴⁴ За доказ томе Корнер је показао Кајзерлингу два документа, један од 1543 и други од 1600 год. о утврђивању граница између Млетачке Републике и Турске Царевине, по којима је Црна Гора прибијена Турској.⁴⁵

На то је из Петрограда одговорено Кајзерлингу да су Црногорци, и ако су окружени многим хришћанима под турском влашћу, слободни људи, и не само да не плаћају данка Турцима, него су с њима у непрекидној борби. Ако су пак, по уговорима између Млетачке Републике и Порте, Црногорци остављени Порти, тај њихов договор нема вредности, јер се слободан народ не може уступити никоме без његова пристанка.⁴⁶

⁴² Сергей Соловьевъ, *Исторія Россіи*, т. XXII, 265.

⁴³ М. Драговић, *Митрополит црногорски Василије Петровић Његош или Историја Црне Горе од 1750—1766 год.* (Цетинје 1884), 44, 45.

⁴⁴ *Ibid.*, 46.

⁴⁵ *Ibidem*. — Неке одељке из првог документа, који се и сдн налази у Млетачком Државном Архиву, у одељку *Dalmatia—Uscocchi—Levante*, busta I, ми смо саопштили у нашој расправи *Политички положај Црне Горе према Турској 1528—1684 год.* (Глас С. К. Акад. LXVIII, стр. 16, 17, нап. 23, 25, 27).

⁴⁶ С. Соловьевъ, *Исторія Россіи*, т. XXIII, 265.

Кад је пак потом Василије дошао у Петроград и предложио да наговори своје Црногорце, који су у млетачкој служби, да ступе у руску, само ако им буде допуштен пролаз кроз Ђесарију, и ако у Трст буде послат нарочит човек који ће их примити, царица Јелисавета наредила је Кајзерлингу да среди све што је потребно, па кад Василије, при повратку у Црну Гору, буде у Бечу, нека се договори с њим како да се то изведе.⁴⁷

Али је Василија нарочито интересовао састав комисије, која ће се старати о сеоби Црногораца у Русију. Он није желео да се то изведе без његове сарадње и противно његовим намерама. Он је желео да у тој комисији има својих људи или бар таквих, на које би се могао наслонити и поуздати да ће се посао свршити како се њему допада.

Од својих људи имао је само Шаровића, кога је призвао к себи и рекао му да буде у тој комисији. Шаровић се, наравно, није одрекао те дужности. Затим је Василије бацио око на Симеона Степановића Пишчевића, старином Паштровића, који је пре тога био официр у Ђесарској војсци, па је потом са другим Србима прешао у Русију и ту остао официром у новообразованом српском пуку под командом генерала Шевића, а у ово доба бавио се у Москви. При томе Василије се користио Шаровићем. Василије је позвао Пишчевића корсем да се види с њим, и кад му је овај дошао, примио га је љубазно називајући га својим земљаком и говорећи му да познаје његове рођаке у Паштровићима, који су тамо властелини и угледна господа.⁴⁸ После неколико дана опет је послао по њега, изјављујући да га жели видети. Овом приликом примио га је још љубазније него први пут, и после разговора о другоме које чему рећи ће му како има да му саопшти једну ствар, за коју га могли да је чува као тајну.

⁴⁷ *Ibid.*, 266.

⁴⁸ *Извјешће о походевци Симеона Степановића Пишчевића 1731—1783* (Москва 1884), 180, 181.

Пишчевић на то примети да му и не казује, кад треба да остане тајна, на што ће Василије додати нека не одбија примити се посла о коме ће му говорити, јер пошто су земљаци, може се ослонити на њ, истичући уз то да му посао може донети велике среће. После тога Василије му саопшти свој план о пресељењу Црногораца, поднесен Сенату и одобрен од царице, додајући да ће му то Шаровић подробније изложити.⁴⁸

Пишчевић је захвалио Василију на поверњу, с којим му саопштава тајну, која представља замашно дело, али је покушао да се извуче, истичући да је пут дуг и тегобан и да ће бити јадна та комисија што ће кроз туђе земље проводити људе, који нису навикли на ред и више су склони самовољи, због чега и они што их буду спроводили лако могу настрадати и допасти беде.⁴⁹ Али је Василију био потребан Пишчевић, зато, ако га је тада пустио не постигавши ништа, сутрадан послао му је Шаровића, да га овај придобије за његове смерове.

Шаровић је покушао прво уверавајући га о користи коју, као официр, може имати од учешћа у комисији. На сличан начин и он је у Русији постао официром и доспео до мајорског чина. Зато је он тако и говорио Пишчевићу, позивајући се притом и на то да је већ неколико година у Русији и да му је познато како иду ствари. Учесће пак Пишчевићево у комисији било је потребно прво зато што је он по реклом из оних страна, из Паштровића, те ће народ што се буде иселљавао бити више привржен свом човеку него туђинцу, а потом што је био у ћесарској служби па су му познати језик и тамошње прилике и места по Аустрији и Угарској, кроз која буде проводио народ. Зато га је Шаровић, у име владино, молио да не одбија понуду, кад му владика обећава наградити га за његов труд. Да га склони на ту одлуку, Шаровић га је уверавао да владика може много

⁴⁸ *Ibid.*, 181.

⁴⁹ *Ibidem.*

учинити и стављао му је у изглед да може добити и чин пуковника и бити први после њега, Шаровића.⁵¹ Али и поред свих лепих изгледа на добру каријеру и друге користи, које му је истицао Шаровић, Пишчевић ни њему није дао одговора. Сувишно ласкање владино и многа његова обећања, као и Шаровићева, чинила су Пишчевића пакљивим, те је одолевао њиховим навалывањима. Али је ипак почео попуштати, јер Василије и Шаровић нису га пуштали из вида и сагетали су га непрекидно да буде у комисији, доклет га, најзад, нису приволегли.

Једнога дана Шаровић је дошао у стан Пишчевићу, да утиче на њ нека се прими да буде у комисији, и кад није могао добити пристанка од њега, позвао га је да заједно иду Василију. Овај им је весело изишао у сусрет, поздравив се с њима, зовући их именом старих српских војвода, посадио их је и почастио шампањским вином и тада отпочео разговор о познатој теми. Тада ће Шаровић почети говорити владици о Пишчевићу, како му је објаснио све што треба о комисији, али да од њега још није добио пристанка. Василије се учини тужан па се обрати Пишчевићу говорећи му како још не зна какву му срећу спрема, јер и ако је он, владика, примио на се извршење сеобе, не може се и формално примити тог посла, него нека њих двојица, Шаровић и Пишчевић, сврше тај посао, као војна лица. Пишчевић се бранио од владиних ласкања уверавајући да нема разлога зашто га владика тражи да буде у комисији, али је најзад попустио изјавивши да неће одбити да иде, ако му буде наређено.⁵²

Наскоро после тога генерал Шевич, који се бавио у Москви, пошао је пут Кијева, одакле ће продужити пут у Нову Србију. С њим су били Шаровић и Пишчевић. Убрзо тамо је стигао из Москве и Василије, који им саопшти да се враћа у Црну Гору и чим тамо

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibid.*, 182—183.

буле стигао, да ће почети радити на сеоби Црногораца, пошто је бечки двор одобрио пролаз, и да ће одмах послати представку Сенату да се Шаровић и Пишчевић са другим официрима пошљу на границу Бесарије према Турској и Млетачкој Републици за пријем и спровод исељеника, а док то не буде, нека они чекају у својим командама.⁵³

Одмах после тога митрополит се кренуо из Кијева а Шаровић и Пишчевић у свети бенедакта Шевића упутили су се у свој гарнизон.⁵⁴ Из Кијева Василије је отишао у Беч, али ма да је пре тога руском посланику у Бечу, грофу Кајзерлингу, било наређено да припреми све потребно за слободан пролаз Црногораца преко аустријске територије и јављено му да ће се Василије, при повратку из Русије, наћи с њим, те да се договоре о начину како да се изврши сеоба Црногораца, овај му није рекао ни речи о тој ствари. Кајзерлинг је чуђило то, па је, јављајући о томе својој влади, писао да тога код Василија не би могло бити, да је збиља хтео радити на одвођењу Црногораца из млетачке службе у руску, а да због двојице или тројице Црногораца не вреди трошити новце и слати нарочита човека у Трст.⁵⁵

III.

У прво време по повратку у Црну Гору Василије није имао кад бавити се питањем образованја пука од Црногораца нити одвођењем других из млетачке службе у Русију. Тада је било много пречних питања, која су му задавала бригае.⁵⁶

Сем тога, пошто то питање дотле није било истинито у Црној Гори, Василију је требало да прво при-

⁵³ *Ibid.*, 183—184.

⁵⁴ *Ibid.*, 184.

⁵⁵ С. Соловјева, *Op. cit.*, 266.

⁵⁶ В. у нашој расправи Црногорски митрополит Василије Петровић у Црној Гори по првом повратку из Русије 1754—1756, у Гласу С. К. Акад. LXXXVIII, 65—77.

преми терен за њ, и у првом реду да види шта о њему мисле црногорски главари. Одмах по повратку у Црну Гору он је отпочео радити међу Црногорцима против Турака и Млечића а за Русију, служећи се при томе црквеним књигама, утварама и новцем добијеним у Русији, али још не с намером да ради на сеоби Црногораца. Затим, почетком 1755 почео је слати писма у Русију преко руских посланика у Бечу и у Цариграду, у којима је оптуживао Турке и Млечиће, који хоће да угуше Црну Гору. И тек кад су попустиле озбиљне прилике и кад се рачунало да је развојем догађаја припремљен терен, покушао је Василије на једном састанку да придобије главаре за своју идеју о образовању једног пука од Црногораца, који ће служити у Русији.⁵⁷ Он тада није успео, па ипак је у писму од 25 априла те године писао руском вице-канцелару Михаилу Илариновићу Воронцову да Црногорци желе ступити у руску службу и да он ради по тој жељи. И да би прилике за тај посао представило што повољнија, накупио је писмо многим својим измишљотинама, међу којима је била велика жудња народа, с којом овај очекује одлуку руске владе и да буде послан мајор Петровић (Шаровић), који ће спровести народ у Русију.⁵⁸ Ну то су биле само његове жеље, јер народ није о томе ништа знао нити је о томе мислио, а главари знали су само у толико, у колико им је Василије од тога саопштио, па ни они нису пристајали на његове предлоге. Али је Василијева представка успела. Раније у начелу примљен његов предлог о нарочитој комисији, која ће се старати о предвоју Црногораца у Русију, сада је био и изведен: за председника тој комисији био је одређен штатски саветник и пуковник Пучков а за члана мајор Шаровић. Прави пак успех Василијев с том комисијом био је у томе што је у њу ушао његов одани човек, мајор Шаровић.

⁵⁷ *Ibid.*, 78, 79.

⁵⁸ Споменик С. К. Акад., XXV, 22.

Пошто су Василије и Шаровић у Кијеву углавни споразум и Василије напустио Кијев, Шаровић је, видели смо, отишао у своју команду с фенералом Шевичем. Тамо се Шаровић загледа у кћер Шевичеву и, пошто су родитељи пристали, још те јесени ожени се њом и ту проведе зиму. На пролеће 1755 год. стигне фенералу Шевичу наређење од Војне Колеге да пошаље Шаровића у Кијев тамошњем главном заповеднику ради неке комисије, и да га зато фенерал испише из своје команде. У акту је било назначено да ће се Шаровићу карактер комисије саопштити тек у Кијеву и да ће тамо добити упуства, али и Шаровић и Пиччевић, који је такођер био у команди фенерала Шевича, одмах су помислили да се то тиче пресељавања Црногораца. Тако је и било. Пукovníк Пучков био је одређен за комесара а мајор Шаровић за његова помоћника, и обојица су се имала кренути прво у Беч, да тамо добију путни лист с одобрењем да могу слободно провести Црногорце кроз ћесарске земље, а потом да иду у Трст и тамо да сачекају Црногорце, које ће послати митрополит Василије.⁶⁹

У очекивању потребних упуштава, у припремама за Трст, у путовању у Беч и бављењу тамо, Пучков и Шаровић провели су цео остатак 1755. год., а потом, пре него ће отићи у Трст, Шаровић је сишао у Војничку Границу и провео неко време у Новом Саду и у Петроварадину. То је, јамачно, учинио по жељи своје жене, која се, међутим, тамо разболела и умре, а Шаровић тада оде у Трст, где нађе пукovníка Пучкова.

Немамо података, али можемо с поузданошћу претпостављати да су ова двојица, дошавши у Трст, известили Василија о свом доласку тамо. Врло је вероватно да су се они били нашли и с Василијевим повеником Кнежевићем из Махина и да је потом настало дописивање између ових у Трсту и митрополита Васи-

⁶⁹ Пиччевич, *Op. cit.*, 193, 194.

лија у Црној Гори. Свакојако одјек од тога биће у вести, која је у јулу 1756 год. допрла до главног провидура далматинског Гриманија: да Василије поново ради на организовању пука од Црногораца за рачун Русије.⁷⁰ Све ове претпоставке имају основа у првим подацима о даљем развоју тог питања. Јер кад је Шаровић 3 септембра (по н. кал.), као представник Русије, закључио у Трсту уговор са млетачким подаником Домиником Предолнијем из Ровиња у Истри, да оде у Боку или до Будве и да отуда доведе неке људе — а то су били Василијеви Црногорци намењени за руску службу — и кад је у томе уговору било предвиђено да ће Кнежевић ићи са бродом и спровести те људе, значи — као што излази из самог уговора — да је Кнежевић био ту, да су он и Шаровић, и други који су им помагали у том послу, у Трсту преговарали са Предолнијем; да су још пре тога прилично времена потрошили док су нашли човека који ће се са својим бродом примити тога посла; и да су се још пре тога састали, претресали питање, договарали се и утврдили план рада. На тај начин они су се могли наћи у Трсту још у јуну, а Пучков и Шаровић вероватно да су тамо били и пре тог времена. Зато је Василије и почео радити на том питању у Црној Гори у јуну, и вест о том његову раду допрла је до главног провидура далматинског у јулу. Од тада па до септембра били су договори и припреме, а у септембру је први покушај са Кнежевићем и Предолнијевим бродом, да се Црногорци превезу у Трст и потом даље у Русију.

Из уговора пак закљученог између Предолнија и Стевана Шаровића, (под именом Петровића) види се да првом није речено зашто управо иде с Кнежевићем. Од њега, као млетачкога поданика, хрипа се сврха, јер се могло веровати да овај не би пристао на то или би, можда, успут Млечичима открио намеру

⁷⁰ В. у нашој расправи *Млетачки покушаји штевања митрополита Василија Петровића 1756 год.*, у *Гласу С. К. Акад.* XC, 157.

с којом Кнежевић иде у те стране. Али и ако се од Предолнија крио прави смер с најмом његова брода, ипак се из неких тачака у уговору види да је и овај увиђао да нису најчистија посла с Кнежевићевом мисијом, па је зато од уговорача Шаровића тражио добру награду и накнаду за случај више проведена времена него је предвиђено, и нарочито у случају губитка и пропасти брода.

Тим уговором, потписаним од обе уговорне стране и присутних сведока, и написаним у два примерка, од којих је свака уговорна страна узела по један, и једна другој дала јамство да ће испунити своје обавезе, предвиђено је да Предолни са својим трабакулом »Madona del Santissimo Rosario. San Antonio di Padova e l'Aniime del Purgatio« иде до Боке Которске и оатле до Будве, али не и даље, и да слуша наредбе Лазара Кнежевића. Тачке пак уговора биле су: 1, да закупник брода мајор Петровић (Шаровић) може утоварити све што хоће и колико брод може понети; 2, да се Предолни са потпуно опремљеним бродом има упутити право у Боку, и кад стигне у новљанску луку, да чека све док му Кнежевић не буде јавио да иде у Будву; 3, Предолни биће на путу петнаест дана, рачунајући за први онај пошто буде стигао у Нови у Боки, а ако Кнежевић хоће да га задржи дуже, плаћаће му за сваки дан по осамнаест лира доброга новца све доккле га Кнежевић не отпусти или док не буде стигао с њим у Трст; 4, да је Предолни са својим бродом и мочваљу дужан пружити сваку помоћ при укrcпавану и искрцавању путника и њихове робе; 5, кад Предолни буде стигао у Будву, дужан је укrcпати путнике који хтедну ићи у Трст или на Сењску Ријеку, свагда са пристанком Кнежевића и с допуштеном представника млетачке власти, да би, према томе, имао уобичајено и потребно санитарно уверење; а ако не буде добио такво уверење да није дужан никога укrcпавати; 6, ако Предолни, срећно стигавши у Нови, буде морао издржавати карантин, закупца брода плаћаће

му сваки дан по осамнаест лира, али такса за санитарни преглед и чувара пада на терет Предолнија; то исто вреди за Будву и за Трст, ако се на брод буде укrcпао Кнежевић; 7, кад буде укrcпао путнике, Предолни биће дужан да место спремљено за Кнежевића удеси за двојицу и да увек има довољно воде за путнике; 8, закупца ће платити Предолнију за петнаест дана најма шесет дуката, и то двадесет и пет дуката одмах, а остатак од тридесет и пет дуката сутрадан по доласку у Трст; али ако Кнежевић у Новом или у Будви, у току предвиђених петнаест дана или после тога, отпусти Предолнија с његовим бродом овај добија првих двадесет и пет дуката и по осамнаест лира за сваки дан, колико је утрошено; и 9, пошто мајора Петровића (Шаровића) у Трсту не познаје нико други до гроф Иван Војновић, то овај прима на се обавезу да исплати Предолнија или кога овај овласти; исто тако Војновић се обавезује да, ако се, при повратку с људима и Кнежевићем на броду, овоме деси какав несрећан случај или га задржи која страна држава, и услед тога брод закасни, плати по осамнаест лира за сваки дан, а ако због тога брод дође у незгоду или пропадне, да га Војновић исплати или накнади колико стаје.⁶¹

Одмах после тога Кнежевић се кренуо на посао с Предолнијевим бродом. Али у свој мисији није успео. Омели су га Млечки. О томе смо опширније писали на другом месту, те није потребно да понављамо.⁶² Тек у вези с тим Кнежевићевим неуспехом пропао је и први Шаровићев покушај с емиграцијом Црногораца у Русију. Тим пак неуспехом отежан је и митрополиту Василију рад у Црној Гори на емиграцији. Кад се

⁶¹ Прелис тог уговора, с потписом тројице сведока, налази се у Млетачком Држ. Архиву у Inquisitioni di Stato, *Dispacci del Provveditor Generale in Dalmazia ed Albania*, busta 277, приложен дешши главног провизура датуматинског Албиза Контаринија од 29 октобра 1756 год., упућеној Инквизицији.

⁶² В. у нашој расправи *Млетачки покушаји провајца митрополита Василија Петровића 1756 год.*, у *Гласу С. К. Акад.*, књ. ХС, стр. 156—166.

испрва Предолинјев брод задржао у Боки дуже него је требало, Василије се још и могао надати да ће ипак бити неког успеха, али кад је брод отпловио на другу страну и кад су Млечнићи били у великој обавештени о намерама његовим и били су у стању да му, у случају потпуног неуспеха код Црногораца, осујете сваки покушај и код њихових поданика, да их не придобије за пут у Русију, Василија је напустила нада да ће ускоро имати тако zgodну прилику. А кад су потом још нагрнули Турци на Црну Гору, Василије је кришом напустио Црну Гору⁶⁴ и отишао на Сењску Ријеку, да се тамо нађе с руским изасланицима и да се с њима договори за нов покушај.⁶⁵

Међутим пре него је Василије напустио Црну Гору десило се нешто што је, можда, такођер допринело да се увути на Сењску Ријеку, и што је потом дало наде и њему и Шаровићу да ће на другој страни наћи накнаде за неуспех с одвођењем Црногораца у Русију. То је долазак у Црну Гору једног новог авантуриста с примамљивим предлогом за Василија, који се нашао у великој неприлици после неуспеха код својих Црногораца.

То је био некакав Јездимировић, родом из босанске Посавине.

Кад су се Срби из Угарске под Шевичем иселили у Русију, међу њима се обрео и овај Јездимировић, који је потом неко време служио у хусарском пуку под Шевичевом командом. Једног дана он напусти службу и побегне у Пољску, па преобучен у ризу светогорског калуђера и с лажним путним листом, удари у прошњу, корсем за неки манастир у Св. Гори. Просећи, као калуђер, Јездимировић обиђе Пољску и Угарску, па се спусти у Славонију, а потом и у Босну. У том лутању сазна он некако за руску комисију и за њену мисију па помисли да се том приликом ко-

⁶⁴ *Ibid.*, 169—174; и у другој нашој расправи *Турски поход на Црну Гору 1756 год.* у Главу С. К. Акад. XII, на стр. 308—312.

⁶⁵ А. Александровић, *Op. cit.*, 22.

ристи. И даље као калуђер, он прође кроз Босну и Херцеговину и дође у Црну Гору, где нађе митрополита Василија, коме се каже ко је и шта је, изложи му како у Босни, на граници према Бесарији, има доста људи који би ишли у Русију и затражи за се официрски чин па да прикупи тих људи и поведе их у Русију. Василије му да чин поручника и пристаје да овај прикупи људи из тога краја, али с тим да они, кад буду ушли у Бесарију, изјаве да су Црногорци. Јездимировић се задовољи тим, врати се натраг, прикупи у Босни неколико душа и с њима, под именом Црногораца, пређе у Славонију.⁶⁶

IV.

Кад је митрополит Василије, напустивши Црну Гору, дошао на Сењску Ријеку, Пучков и Шаровић били су у Трсту. Њих је Василије известио о свом доласку и потом се нашао са Шаровићем, који је дошао на Ријеку и, судећи по једном Василијеву писму од 13 декембра 1756 год., ту су се узајамно обавестили о питању које је интересовало обојицу.⁶⁶

Поверљиви један према другоме, ту су се изјавили због неуспеха с Кнежевљевој мисијом и потражили су начина како да поправе ту недаћу и како да искупе своје обећање. Обновити покушај са закупом другог брода, који би послали тамо, није био нимало пребитачан корак. О томе се није могло не мислити, једно, што су Млечнићи били на опрези, а друго, што се због навалe Турака на Црну Гору није смело ни помислити на позивање Црногораца на сеобу. За нов покушај на тој страни требало је сачекати да се понаправе прилике. Али је требало нешто покушати на другој страни. За рад у том правцу Василије и Шаровић смислили су један план, за који је Василију дао идеју Јездимировић својим обећањем да ће из

⁶⁶ Пичевич, *Op. cit.*, 247—248.

⁶⁷ А. Александровић, *l. c.*

босанске Посавине прикупити извештан број Срба и спровести их у Русију под именом Црногораца.

Да се изведе тај план, у који би поред њих двојице био посвећен и Јездимировић, готов на обмане као и њих двојица, требало је да Шаровић оде у Славонију и да тамо дочека Јездимировића, који је, при поласку из Црне Горе, био обећао Василију да ће у Босни наћи исељеника за Русију. Василије је, међутим, остао на Ријеци, одакле му је најлакше било одржавати везе на једној страни с Пучковом у Трсту, на другој страни са Шаровићем, и на трећој с Црногорцима, где би наставио рад, чим би се за то указала прилика. Не изгледа пак да је Пучков био извештен о овом њихову плану какав је био у ствари него као да ће Црногорци, не могући се превести бродом у Трст или на Сењску Ријеку због сметња које им се чине од млетачке стране, ударити преко Херцеговине и Босне и избити на Саву, где ће их дочекати Шаровић, испратити их преко Угарске у Русију и потом се вратити у Трст.

После овог договора и после другог са Пучковом Пучковом, који је остао у Трсту, Шаровић се упутио у Славонију. Како Јездимировић још није био стигао, Шаровић се упути у Петроварадин, камо, после неког времена, стиже и Јездимировић с оно неколико душа, пошто је с њима издржао карантин у Сремској Митровици.⁶⁷ Њихов долазак није ни мало обрадовао Шаровића. Јер број тих назови Црногораца био је тако мали, да Шаровић тек сада није знао шта да ради. Слати то неколико душа у Русију није могао; представити их као резултат својих и Василијевих обећања, још мање; а још најмање је могао да их још прибере из турских крајева. Исто тако није могао натраг у Трст к пучковнику Пучкову. Зато се Шаровић одлучи на један корак, који му је потпуно доливљавао, као Василијеву ученику. Кад није било правих

⁶⁷ Пипчевичъ, I, с.

Црногораца, нити млетачких поданика из суседства Црне Горе, па ни султанових поданика из Босне, Шаровић се договори са Јездимировићем да скупи Срба у Срему па да њих пошаље у Русију под видом Црногораца.⁶⁸

У туђем и мало познатом им крају они се нису смели дати тога посла сами него су потражили посредника из тога краја. Шаровић га је нашао у кмету из Сремских Карловаца, Ивану Баловићу, родом из Старе Србије, који је у Карловце дошао с родитељима као дете, ту школу изучио. владао немачким и латинским језиком и био човек од угледа. Шаровић је нашао начина да се прво с њим добро упозна и спријатељи а потом да га придобије за свог помагача. То је постигао без велике мукe обећавши му за то велику награду. Баловић се, дакле, примио посла и тамошње прилике ишле су му на руку.

У то доба, као и данас, у Карловце и околину долазили су Срби са разних страна за раднике по тамошњим виноградима. Неки од њих радили су као надничари а други под краћи или дужи најам. Било их је који су се тамо задржавали и дуже времена као чувари по виноградима. Њих су тамо звали бећарима. Међу њима науци Баловић да наврбује „Црногораца“ за Русију. За то ови су били врло погодни, јер пошто нису настањени на једном месту него су час радили овде и час тамо, њихов одлазак на другу страну никоме не би падао у очи. Сем тога згодно је било да се ти људи, напустивши рад на једном месту и узевши своју исправу, на другом месту запишу као Црногорци, да под тим именом остану на раду тамо и да се одатле као Црногорци одведу Шаровићу.⁶⁹

Таквих бећара Баловић је наврбовао на педесет и послао их Шаровићу, који им је дао нешто новца и поново упутио на рад, распоредивши их у мање групе, под надзором Јездимировића. У исто време јавио

⁶⁸ *Ibid.*, 248.

⁶⁹ *Ibid.*, 249.

је руском посланику у Бечу, грофу Кајзерлингу, да су у те стране стигли многи Црногорци, послани од црногорскога владике, с поручником Јездимировићем, и да су готови поћи у Русију, само да им недостаје путни лист за прелаз преко границе. Руски посланик примио је ту вест за тачну па се обрати бечкој владии за путни лист за Јездимировића и за његове „Црногорце“, и кад га је добио, пошаље га Шаровићу, који покупи бећаре, стави их под команду Јездимировића и упути у Русију, а он се крене у Трст к пуковнику Пучкову.⁷⁰

Док је пак Шаровић врбовао људе по Срему и слао их у Русију под именом Црногораца, митрополит Василије бавио се на Сепској Ријеци више занимајући се питањем исељавања Црногораца у Русију него бригом о тешким приликама у Црној Гори. У вези с тим био се одао на писање писама и меморијала, које је упућивао угледним руским личностима, и у њима се жалио на Млечиче и молио да се омогући сеоба Црногораца.

У писму грофу Кајзерлингу од 13 децембра 1756 г. Василије се жали на Млетачку Републику, што је затворила своју границу за Црногорце и довела флоту против Црне Горе, па не пушта Црногорце преко своје територије. За доказ томе Василије је послао препис прогласа которског провидура Болду од 10 септембра те године,⁷¹ а за потврду другога навео је да је Болду под Котором задржао брод што су га пуковник Пучков и мајор Шаровић били послали из Трста, да под Котором прими Црногорце. Ми смо на другом месту показали како су и зашто су Млечичи упутили Предолнијев брод на другу страну, али је Василију тај догађај згодан дошао да га представи на свој начин, да би с тим у везу довео друго питање, које је за њ најпретежније и најзначајније. Он пише

⁷⁰ Ibid., 249—250.

⁷¹ О том прогласу в. у *нашој расправи *Турски поход на Црну Гору 1756 год.*, у *Гласу С. К. Акта*, стр. 296—304.

да Црногорцима „сва садашња зла чини Република Млетачка због тога што види да цара руска толико благоволи и Црногорцима, а Црногорци су толико верни Русији. Она се стара да усрђе које ми имамо према Русији, уништи“.⁷² Зато Василије моли руског посланика да пошаље његову представку царии, и нека за то време поради код млетачке владее да пропусти Црногорце, који желе ићи у Русију.⁷³

Још теже је Василије оптуживао Млечиче у писму руском канцелару Александру Петровићу Весту-жев-Румину. Он их оптужује што измениљау да је Црна Гора потчињена Порти; што су против Црне Горе дигли босанског везира, везира мафедонског (румелијског беглербегга) и пашу од Арбаније с великим војскама; што су кренули своју флоту и с мора затворили Црну Гору; и што је, под претњом смртне казне, забранила сваком Црногорцу пролаз кроз њена места и градове. Како горе тако и овде за узрок свима тим мерама с млетачке стране Василије наводи зајист у Млечича што је Црна Гора у пријатељству с Русијом и што прва добија помоћи од друге. Василије и овде тумачи догађаје на свој начин и тврди да су Млечичи предузели те мере и издали проглас, кад је у Котору био узапћен брод, који су тамо били послали пуковник Пучков и мајор Шаровић, да прими хиљаду Црногораца, вољних да ступе у службу царине руске. Зато сада Русија, због које су Црногорци допали незгода, треба да им помогне: треба да спречи оружану напад Турака на Црну Гору, да „изради слободан пролаз Црногорцима, и да буде послан мајор Петровић (Шаровић) с лађама колико их је потребно да прими људе за прелаз у Русију.“⁷⁴ Дотле, међутим — као што смо то опширно показали на другом месту — поход Турака на Црну Гору био је свршен, Црно-

⁷² М. Драговић, *Митрополит црногорски Василије Петровић* итд. 61.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem., 63, 64.

ГЛАС ХСВИ

горици су пристагли да плате харач и над собом су признали власт босанског везира.⁷⁵

А као што је Василије на тој страни обилазио око истине, тако је радио и према Црногорцима. Тако, кад је дошао на Ријеку, јавио је најглавнијем од својих присталица, срдари Стану Радоњићу, и преко њега осталима, да се нашао с руским официрима.⁷⁶ После неког времена Василије му се јави и другим, врло интересантним, писмом.

У првом писму Василије се хвали како су га изасланици руске владе, Пучков и Шаровић, примигли с великом почашћу и да су још тога истога часа известили руског посланика у Бечу о невољи Црне Горе, откуда је овај најбржом поштом послао његову представку царици у Петроград и да је вероватно да ће се с те стране учинити корак против црногорских непријатеља.⁷⁷ Али, да ли зато што, заиста, још није знао о недаћи која је била задесила Црну Гору од Турака, или што се, видећи у томе своју кривицу, правило да о томе не зна ништа, тек Василије ни једном речју не спомине то, него се обара против својих непријатеља Млечина, због поступка према Црногорцима и прогласа, па поручује Радоњићу да се с њима не договара нити мири, да не допусти другоме да то чини, претећи смрћу свакоме који противно буде учинио и да ће му породица бити прогнана. Василије му још поручује да с Млечинима држи веру, ако ће је они држати; неће ли пак то, кад се одређен број људи за сеобу буде дигао на пут са главарима, нека с оружјем у руци науче памети Млечине.⁷⁸

Василије мрзи Млечине, своје непријатеље, али да би се и Радоњић, ранији млетачки повереник у Црној Гори, као и други црногорски главари, одлучније држали према њима, потребно је да осете да се

⁷⁵ У Гласу ХСII.

⁷⁶ А. Александровић, *Op. cit.*, 22.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*, 23.

немају шта бојати Млечина и да им Млечини не могу ништа. На то их Василије бадри новим и врло крупним вестима, протумаченим на свој начин и за свој рачун. Он им јавља да је створен савез између Русије, Аустрије и Француске, који значи добит за Црну Гору, јер је од заштитног руског двора за посланика у Француску послан гроф Михаило Петровић Бестужев-Румин и код њега за саветника Василијевић пријатељ Теодор Ивановић Чернов. По Василијевић тврђењу, пучковник Пучков — који се бави у Тресту и одагле никауда се не миче — са пуномоћи и представком о црногорским невољама иде у Праг, да се на путу нађе с Бестужев-Румином, што може бити од двојне струке користи за Црногорце, на царском двору у Петрограду и на двору краља францускога: на руском двору да препоручи Црногорце а преко француског двора да уради за њих и код Порте и код Млечина.⁷⁹

Вести су крупне, ствари о којима говоре још су крупније за Црногорце. Још само нека у то верују Радоњић и главари. Василије хоће да их увери о томе па их упућује на Шаровића, коме је, вели Василије, руски посланик из Беча наредио да одмах узме под најам два брода ћесарска па да се упуту у Црну Гору. И кад овај „вере достојни“ сведок буде дошао тамо, увериће се о истини из разговора с њим. А да би истинитост била што јача и очигледнија, ту ће бити и највећи повереник Василијевић, калуђер Теодосије Марковић из Махина, пратилац Василијевић при бегству из Црне Горе, који ће доћи са Шаровићем.

Па пошто је тако лепо представио свој рад и старање и политичке прилике у Јевропи, и пошто је препоручио главарима да заједно с митрополитом Савом лепо дочекају царског посланика мајора Шаровића и ускликнуо како су сада дочекали да виде што су желели видети њихови очеви и дедови и што би желели да могу постићи други народи, да убу у

⁷⁹ *Ibidem*.

њихову славу и част, која ће им се дати — Василије, да не креће ни тамо ни амо, са радошћу јавља шта ће добити и они што буду отишли из Црне Горе и други што буду остали: прво, да имају свој црногорски пук у руској царвини; друго, да им се обнови црногорски принципат; треће, да главари дођу с лудима који ће у тај пук, а сердар Стано Радоњић да с владиком пође за „имбашадура“ у Петроград на царски двор, да добију потврду („ксермацино“) за своју вечну слободу и привилегије, по којима ће се давати плаће не само главарима него и свему „обшеств“ за издржавање црногорске војске, што ће им и мајор Шаровић објавити.⁸¹

Са Ријеке су Пучков и Шаровић поново отишли у Трст, где се, према извештају млетачких ухода, баве целогта фебруара и марта. За то време Василије са својима пратиоцима седе на Ријеци, мучи се да нађе брод каквог ћесарског поданика, који ће под ћесарском заставом отићи у арбанаско приморје, да тамо укрца Црногорце и млетачке поданике из Приморја и превезе их на Ријеку; и пише писма, меморијале, жалбе и протесте, од којих прве шаље у Беч, руском посланику, и у Русију, највишим личностима, а друге млетачкој влади. И у овим Василијевим ставима, поред нешто тачних факата — али сватда пребојених Василијевом бојом и представљених у светлости Василијевих идеја — мноштво је измишљених, којима он поткрепљује своје молбе и предлоге. Том приликом, Василије је, у доколици на Ријеци, послао подробан извештај о црногорским победама и о поразу турске војске на походу новембра и декембра 1756 год.⁸² Ту су и вести о кретању млетачке флоте и војске против Црне Горе са измишљеним именима млетачких заповедника и друге вести о турским припремама за нов напад на Црну Гору, итд.⁸³

⁸¹ *Ibid.*, 24.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ У писмима царци руској Јелисавети и руском посланику у Бечу грофу Кајзерлингу (М. Драговић, *Op. cit.*, 64 и 68). — В. и Carlo Mal-

И ма да је при онако тешким приликама за Црну Гору, какве су биле тада, овој потребан сваки поједини Црногорац, Василије никако не заборавља најглавније питање које га интересује — питање о сеоби Црногораца у Русију — те непрестано уверава да су Црногорци орни за сеобу и тражи да им се отвори пролаз и да се мајор Шаровић пошаље у Црну Гору.⁸⁴ Тако је поступао и према својим Црногорцима. После оног писма од 10 јануара, Василије је послао друго писмо својим присталицама у Црној Гори, у доста развијеној форми и с обећањем да ће из Трста доћи нарочити човек, који ће им објаснити саму ствар. Уједно им је јавио да се договорио с руским официрима у Трсту и с руским послаником у Бечу да пошаље два ћесарска брода са мајором Шаровићем и још једним руским официром, који ће донети новаца и других потреба и укратиати Црногорце.⁸⁵

Али послао није био тако лак, како се то чинило Василију и како је поручивао у Црну Гору. Са најмом брода ишло је врло тешко. После неуспеха с Предолињем није се више могло мислити на ангажовање којег млетачког поданика. А ни са ангажовањем ћесарског поданика није ишло тако лако. Изгледа да су

гола. *En gasset fra la Turchia ed il Montenegro* (Вологда 1901), 27—35; уопр. *Глас. ХСН*, 322, кат. 156.

⁸⁴ М. Драговић *Op. cit.*, 67. — Уопр. и стр. 68.

⁸⁵ У извештају которског провинцурла Бустина Болду од 12 августа 1757 год. поднесеном главном провинцурлу даљматинском Адмиу Контаринију (*Рак. у Млет. Држ. Архиву*, у *Сеп. септ. Dispositi del Priored. Sestate in Dal. ed Alb.*, № 189, приложен Контаринијевој депеши од 17 септембра 1757 год. утврђеној Сенату). — Овај је извештај најинтересантнији и најпотпунији документ о Шаровићевој мисији у Црној Гори, пун појасности, па и најсигурнији. Неколико стarih докумената, што их још има о томе, тако су мршати и непотпуни, да нам је неопходно било и осмртати се на њих при даљем излагању о Шаровићу у Црној Гори, и у колико мање што сви ти други подаци потичу из Болдова извештаја. Нарочито пак говорити и нарочито кривдати вредност овог извештаја да то питање, мислимо да није потребно. Болду је тај који ради да Шаровићева мисија не успе, у његовим су рукама сви коначни интриге против Шаровића, од њега потпуно запонести и урбства агента и њему стезку навестији о најмањим стидицама. Он је, дакле, био најбоље и најпотпуније обавештен, и као он нико није ни оно у млетачкој гласности да зна тако и толико.

га у томе ометале саме ћесарске власти. И поред још пуње кесе Василијеве и још пуније изасланика руских, у томе се није успело све до месеца јуна. Међутим изгледа да ни Василије нема пријатних вести из Црне Горе. Зато се одлучује да тамо пошаље калуђера Теодосија Марковића.

Теодосије је добио од Василија писма за митрополита Саву, сердара Стана Радоњића и попа Бурашковића, а и новца, то најмоћније средство за уверавање црногорских главара о користи од одласка Црногораца у Русију. Месеца јуна Теодосије је стигао у Црну Гору и више новцем и стварањем изгледа на даље користи него лепим речима успео је да изравна сукоб између главара и да придобије једно две стотине Црногораца за сеобу, којима ће се ставити на чело Радоњић и син попа Бурашковића.

Све ово није могло промаћи поред млетачких власти онога краја. Которски провидур Бугстин Болду, који је пре тога најпажљивије пратио Василијев рад, по одласку Василијеву из Црне Горе пратио је његове везе из туђине с Црногорцима. Још у марту 1757 год. он је сазнао да је Василије писао у Црну Гору, преко својих повереника, сазнао је за садржину тих писама и 27 марта (по н. к.) известио је о томе главног провидура далматинског Александра Молина. Гледајући у Василијеву рад у опасности по интересе Млетачке Републике, Болду је предлагао најодлучније мере: да се смакнуту пет до шест главара, најодлучнијих присталица Василијевих, који чине смутњу по Црној Гори и њом доводе до нових опасности, сличних онима од ранијег Василијева рада. Сматрајући да ту не може бити речи о разуберавању Црногораца да не иду тим путем, он је тражио да му се што пре пошаљу упутства како да се понаша, ако на млетачку или на суседну турску обалу буду стигли бродови с руским официрима за превоз Црногораца.

После два и по месеца Болду је јавио новом главном провидуру далматинском Контаринију (18 јуна по

н. к.) да се Василије још бави на Ријеци, мучећи се да нађе брод под ћесарском заставом, да га пошаље у арбанаско приморје за превоз Црногораца, да дотле није имао успеха и да је у Црну Гору послао свог повереника Теодосија Марковића. Пет дана после тога послао је нових вести: јавио је да је дошао Теодосије Марковић, да прикupi што већи број Црногораца за руску службу и да му је на ту сврху Василије дао доста новца и писма за раније наведене главаре; да су ти главари покушавали задобити народ за сеобу; да је том приликом било свађе међу главарима, али да су их примирили новац и лепа обећања; и да је, потом, придобијено једно две стотине људи за сеобу, којима ће се на чело ставити сердар Стано Радоњић и Петар, син попа Бурашковића. Зато је Болду поново тражио упутства од главног провидура шта да ради, а док тога не буде, сејао је мржњу између главара и изазивао распру, и тим је успео да осујети Теодосијев покушај, тако да оване ни новац није много помогао. Због тога се Теодосије окрене на другу страну и покуша да међу својим Махинама нађе кога за пут у Русију. И тек после великог труда Теодосије је успео да придобије тројицу главара, да се ставе на чело покрета за сеобу у Русију.

То је био незнатан успех, али довољан да зада бриге провидуру Болду. Ну овај је још више био забринут, кад се у Црној Гори појавио синовац мајора Стевана Шаровића, по имену Филип. Овај је својим доласком поништио дотадашњи успех Болдуа и освежио Теодосијев рад. Јер тек што је Филип био стигао, а око њега се окупиле црногорски главари. Међу првима је био сердар Стано Радоњић, који у друштву са калуђером Теодосијем стаде наговарати народ на сеобу у Русију, стављајући у изглед свакоме велике користи што ће их имати тамо. И ова двојица постигоше успеха код Црногораца. Шта више преко својих повереника успели су да придобију неколицину првака из Грбља, Паштровића и Новога, да се приме прибирања људи из

тих општина, обећавајући им за тај рад не мале користи. Број тако придобијених људи износио је сад на пет стотина; али пошто тај број није био довољан, кољовође се обратише и Брђанима, код којих је и пре тога рађено на том питању.

Тај успех, постигнут од како је у Црну Гору дошао Филип Шаровић, зададе озбиљне бриге которском провидуру. Зато се саз даде на посао, и пошто није добио одобрења да употреби последње средство — политичко убиство — прибегаво је код Црногораца интригама код млетачких поданика застрашивању: код црногорских главара поново је сејао раздор, а међу млетачким поданицима, преко својих повереника, протурао је глас: да ће сваки који пође тим путем дочекати зло, изложивши се гневу Синборије.

За то време Филип Шаровић био је код митрополита Саве у манастиру Стањевићу. Потом је с калуђером Теодосијом отишао одагље у Махине и ту, помоћу Теодосија и већ придобијених главара, придобио друге и с њима се упутио на Цетинје, где је 24 јула, на збору од самих главара и старца, објавио: да су та у те стране послали митрополит Василије и стриц мајор Шаровић, да живом речју потврди што им је пре тога саопштио Теодосије; да им се ваља постарати па скупити што више људи, јер ће за најскорије време доћи његов стриц са два велика брода да их укрца и одвезе у Трст а одагље упути пут Беча; да његов стриц има новаца и потпуну слободу за избор официра те трупе, којој ће на челу бити сердар Радоњић; да ће мајор Шаровић донети собом новаца и разделити га међу главаре, који ће тим добити претходни поклон од наследника руског престола; да ће сваки од главара добити по сто дуката и коња, чим буду стигли у Трст, а сваки од војака по шесет дуката, поред поклона, кога ће бити за свакога од њих; и да су у овој прилици у питању част и интерес народа, зато треба да се користе приликом па да од своје стране одговоре на указану им част.

Тако примамљиве предлоге и обећања, потврђене заклетвом Филипа Шаровића да ће мајор заиста доћи ускором, примили су присутни с великом радошћу. После тога настала је гозба с весељем, после које се главари разиђоше по својим племенима, а неки од присталица митрополита Василија и сердара Радоњића, упутише се к Брђанима, да и на тој страни приберу људи за пут у Русију.

О збору на Цетинју и свему што се радило тамо провидур Болду био је обавештен још одмах сутрадан. О свему су га подробно известила три његова повереника Црногораца и један од млетачких поданика, који се умешао у ту ствар, само да би видео све што се ради и о томе известио Болду. Овај пак схватио је да се ствар јако заопшијала и да ће ствар бити још више погоршана доласком мајора Шаровића, јер ће још више утврдити главаре у одлучи, а новац који ће Шаровић просути, придобиће и млетачке поданике, готове на заједницу с Црногорцима, будући су међусобно везани крвљу и вером. Зато, предвиђајући незгоде што их Република може имати не само у погледу својих поданика него и у односима својим са Портом, Болду се дао на посао да по сваку цену осујети одлазак не само млетачких поданика него и самих Црногораца.

По његову плану, брзо склопљену, требало му је придобити неколико наместакнутих личности међу Црногорцима. Ту је на првом месту био митрополит Сава, за кога се знало да је противан Василијевим авантуристичним плановима уопште, и исељавању Црногораца нарочито. Али је утицај Савин био доста слаб. Сем тога на помоћ с те стране није се могло рачунати ни због онако некоректног понашања млетачког, и нарочито Болдуова, према митрополиту у јесен 1756 год.¹⁶ Зато се Болду обрати једном митрополитову брату, сердару Радоњићу и попу Бурашковићу,

¹⁶ В у нашој Расправи Турски поход на Црну Гору 1756 год. у Гласу С. К. Академије ХСН, 303—304.

али не непосредно него преко својих повереника, који су с њима били у добрим односима. Знајући колики је утицај ових људи на остале главаре и на народ, Болду је рачунао, ако прво придобије њих, да ће потом преко њих придобити и остале, и кад је видео колико тај свет жуди за новцем, покуша да их придобије златом.

Али се Болду преварио. Преко свог повереника и помоћу злата успео је да од тројице црногорских превака задобије само митрополитова брата.

Кад пак није успео с тим, Болду је стао смишљати које друго средство да употреби. Али тек што је био нешто смислио и спремао се да о томе извести главног провидура Контаринија, и да од њега тражи даљих упустава, кад му стиже још непријатнија вест. Заинтересовани за исељавање Црногораца били су тих дана држали један тајни збор на Његушима, на коме су одлучили: да за исељавање придобију и млетачке поданике из Рисна, Новог, Грбља и Паштровића, па кад буде стигао мајор Шаровић са бродовима, који се очекују свакога часа, да се сви окупе у Махинама и одатле спусте на обалу морску у Паштровићима и укрцају на бродове, који ће доћи под буддљански шкољ.

У овом подбацињу млетачких поданика на исељавање у Русију, Болду је у овој прилици нашао руку калуђера Теодосија Марковића. Зато се, још одмах после првих вести о раду Василијевих агената код млетачких поданика, био решио да се докопа калуђера. А кад му је стигла вест о овом тајном збору на Његушима и о тамо донесеној одлуци, још више је зажего да се докопа Теодосија. Зато је, очекујући да ће Теодосије доћи у околину Новог, да тамо зрбује исељенике, био наредио да га ухвати и доведе у Котор. Али калуђер не дође тамо, те се тако не оствари ни та Болдуова нада.

IV.

Болду је био на муци, али није губио наду на успех. Он још није исцрпао сва средства, којима се могао послужити. Први неуспех с новцем није значео потпуно неуспех. Окретност и лукавство млетачко имали су пространих граница. Ако је пак да само одврати млетачке поданике да не иду у Русију, ту је и сила као последње средство. А до тога још није било дошло. Али окретност и лукавство Болдуово требало је да се још једном и још јаче ставе на кушање.

29 јула (по н. к.) на которском тргу стоје искупљени главари из Грбља и Паштровића. Чекају главаре из Махина, Побора и Брајића па да приступе народном суду о крварини, да искажу правду, осуде кривца и поврате мир и ред међу закрваљеним племенима. Чека се и провидур, чијим су се заузимањем искупљили главари на суд. Али у то стиже један гласник из Будве и доноси провидуру вест од надничтванта Бубића, да се у Станјевићу појавио мајор Стеван Шаровић и да се за сутрадан очекују два брода.

Сутрадан стиже отуда и други гласник, који је јавио да су стигла два брода, оба са Сењске Ријеке, од којих је један онај исти, на коме је измакао Василије, кад су Турци били навагали на Црну Гору.

Шаровић је, заиста, био стигао и чим је дошао у Станјевић, одмах је, преко митрополита Саве, известио црногорске главаре о свом доласку и позвао их да му дођу, те да се договоре како да куппе исељенике па да их поведе у Русију. Главари, међутим, сазнали су за његов долазак пре него им је он јавио, па су на своју руку похитали у Станјевић. Шаровић их лепо прими и обдари, потом настане дуг разговор о питању сеобе, и најзад се закључи: да се људи са главарима, који ће поћи у Русију, искупе у Махинама, где ће тамошњи манастир бити зборно место.

А Болду, чим је чуо да је дошао Шаровић, постао је необично пажљив и на свима странама развио

ухођење, да би био обавештен о свему што се ради у Црној Гори, колико због Црногораца још много више због Републичних поданика, за које је, на основу раније стечена искуства, веровао да могу бити заведени од Василијевих агената и придобијени за исељавање. На тај начин, преко ухода и својих повереника, он је био обавештен о првом састанку и договору Шаровића и црногорских главара у Станјевићу, а одмах потом сазнао је и за други тајни састанак, опет у манастиру Стањевићу, на коме је било речи о једном много опаснијем кораку по млетачке државне интересе.

На томе састанку, поред мајора Шаровића и оне тројице најглавнијих Василијевих помагача у питању сеобе Црногораца у Русију, било је још пет од најстаријих калуђера и синовац сердара Стана Радоњића, а предмет договора био је: кога све треба придобити за сеобу, поред Црногораца. Мишљења су била различна. Једни су мислили да се треба задржати на млетачким поданицима, па тек ако ових не буде довољно, да се придобију и султанови поданици из околине Бара и Брђани. Шаровић је пак мислио да од ових не треба узети више од једне стотине, пошто и иначе у два брода, што их у том тренутку има на расположеном, не може стати више од шест стотина, а за остале до две хиљаде, за колико су се Василије и он били обавезали да ће их довести, да накнадно пошаље још три брода. Међутим сердар Радоњић и остали главари, сем митрополитова брата, кога је Болду био придобио на своју страну, предлагали су да се, помоћу калуђера, придобије што је могуће више Републичних поданика па то да послужу као подстицај за остале, а исто тако да се узму у вид и Брђани, као и султанови поданици из Бара. На тај начин, говорио је Радоњић, скупљило би се за тај мах потребних шест стотина људи, колико их је, по Шаровићеву суду, могло стати у пристигла два брода. Прави пак разлог таквом мишљењу Радоњићеву био

је у томе што ни он ни његови помагачи нису били уверени да ће сабрати толико Црногораца. У осталом, на томе састанку истакнута је опасност, која може наступити за Црну Гору, ако оде што већи број Црногораца: босански везир, према раније закљученој погодби с Црногорцима, тражио је нове таоце, претећи им сигом, ако му их не буду дали, и да ће у Црној Гори поћи пројектоване тврђаве. При таквим приликама незгодно је било одводити Црногорце на другу страну и тим слабити отпор осталих. Зато је одлучено да се учини по Радоњићеву предлогу: да се потребан број исељеника наврбује од млетачких поданика, Брђана и султанових поданика из околине Бара.

На основу те одлуке калуђери су се разамислили на разне стране да врбују исељенике за Русију: једни су отишли међу Брђане, други у Сич и у околину Бара, а трећи по млетачком крају у Грбаљ, Махине, Брајиће, Паштровиће, Рисан и Нови. Ови последњи, да не би пали у очи млетачким властима, ишли су на тај посао ноћу. Али им је труд био узалудан. Котарски провидур, увек будан, био је обавештен на време о одлуци тајног збора у Станјевићу. Известио га је брат митрополита Саве. Сем тога био му је дошао један од брђанских главара, умешан у ту аферу, који га је известио да је народ расположен за сеобу у Русију. Најзад, добио је вест и о добром расположеном оних из околине Бара за сеобу. Зато се Болду најенергичније бацно на посао, да на свима странама омете успех калуђера и да отклони опасност по Републику од одласка њених поданика, а тако исто да отклони евентуалан сукоб, који може наступити између ње и Порте зато што није спречен одлазак Брђана и турских поданика из околине Бара. Укљаванье људи за Русију имало се извршити на погледу Будве у једној од Републичних лука, можда у по дана и са свечаношћу. Тако је требало да буде по извештајима које је добио Болду. А то је

за Републику била једна велика незгода, и за Турке јасан факат, који се при евентуалном сукобу Републике с Портом не може порицати. А ово се у толико мање могло чинити, што се и скупљање људи врши на млетачкој територији, на којој су и Шаровић и све главније присталице његове. То је било толико јасно, да нити је Болду у том тренутку нити би млетачка влада касније могла сакрити те факте. Шаровић, међутим, у свом раду ништа се не обзире колико тим наноси незгода Републици, а нарочито што купи њене поданике, да их води у туђ свет, за што је чак ангажовао једног од грбальских главара, с којим се пре неколико година био познао у Цариграду и од кога је тражио да буде тај што ће скупљати људе у својој општини.

Али у колико је рад Шаровића и његових помагача био више штетан по млетачке интересе, у толико су которском провидуру биле јаче спутане руке за енергичан рад. Силу против њих нити је смео употребити нити је имао. Сем тога, према упутствима главног провидура далматинског Контаринија, од 14 априла 1757 год., чак и да се деси оглашавано скупљање људи за Русију, и да најмљени бродови, под туђинском заставом, пристану било уз млетачку било уз турску обалу, он нити је смео употребити силу нити чинити какве демонстрације у име млетачке владе, да би их омео у укрцавању. Напротив, био је дужан да поступа врло опрезно: да, као и оно раније, 1756 год., придобије власнике бродова да одрекну превоз људи. Али је то средство у овој прилици било врло несигурно. Зато га се Болду латио тешка срца, као недостојног за углед Републике. Али како другог за тај мах и према упутствима његова старијег није било, морао је покушати с њим.

Болду је тај посао поверио двојици официра, пуковницима Бубићу и Антићевићу, у чију је умешност веровао, давши Антићевићу стотину дуката на поткупљивање власника бродова.

У исто време Болду је покушао да омете рад Шаровићевих помагача, калуђера, на разним странама.

Тако, онга главара, који му је био дошао и јавио о раду калуђера у његову крају, Болду је послао натраг с упутством да утиче на народ и на друге главаре, да њихови људи не иду са Шаровићем. У Спич пак послао је четворицу Паштровића, да на тој страни кваре посао калуђерима, који су два дана пре тога били отишли тамо. Њима је наредио да иду трагом калуђера и да, користећи се негде родбинским везама а другде пријатељством, уверавају главаре и народ о рђавим последицама у случају да поступе по наговору калуђера, једно, што ће своју земљу изложити недаћама од Турака, и друго што ће изгубити благонаклоност дужда, који их је свагда гледао милостиво, у недаћама давао им склоништа на својој територији, и помагали су их Паштровићи, Републичини поданици. Према млетачким поданицима пак употребито је проглас, у коме се позвао на раније наређење Већа Десеторице, штампом објављено, којим се забрањивало ма што радити по наговору непријатеља Републике и њихових агената, да се не би излагали оштрим казњама.

Али, ако је требало сузбијати рад Шаровићевих агената на млетачком и на турском земљишту, није их требало оставити да слободно раде ни код Црногораца. Болду је хтео да им и тамо онемогући успех за случај да не буду успели с покушајима на туђем земљишту па да се обрате тамо, или бар да онемогући оно накнадно скупљање две хиљаде људи, за које је Шаровић обећао касније послати нарочите бродове. На тој страни он се користио новцем, братом митрополита Саве и неколицином својих повереника Црногораца, који су радили кришом, кријући што је могуће више и своје везе са провидуром и да раде по његову упутству.

На тој страни најтеже је било пригледити срдара Стана Радончића И ако му је нуђена лепа свога новца да не ради на том послу, овај ју је одбио. Амбиција

да буде на челу Црногораца, који ће ићи у Русију, части којима се тамо надао, утицај Шаровићев и добра свога новаца којом га је овај купио — све то скупа учинило је да се не прелести на понуду Болдуових повереника. Али, пошто је он у овом питању имао много присталица и пошто су Његуши тако рећи зависили од њега, то се Болду подухватио да му бар смањи број присталица и утицај на збор црногорских главара. Први покушај учињен је с његовим рођацима. Нешто лепе речи а више новац постигли су што је провидур желео: његови рођаци напустили су га.

Али, кад се сердар Радоњић није дао обрлатити да се окане рада на иселљавању Црногораца у Русију, Болду је зажелио да обрлати другу лично, најглавнију после њега, поца Бурашковића, који је са сердаром био велики пријатељ. И с придобијањем овога ишло је тешко. Али је Болду после једних неуспешних покушаја чинио друге. За једном сумњом, баченом у његову душу, бацао је другу. После једне интриге прибегавао је другој. И тако је радио све док најзад није у неколико поколебао његову одлучност и код њега изазвао сумњу према сердару Радоњићу, и тако у пола придобио и њега и Ђукана Никова с Цетина, да омету одлазак Црногораца.

Тек кад је и толико придобио ову двојицу главара, Болду је приступио извођењу свог плана. Према том плану, придобијени главари имали су дошанути Шаровићу да новац — по дукат на главу — не треба дати војацима него старешинама, који ће се с њима укрдати, па да им га ови предаду тек кад буду на бродовима, јер ако им се новац да у руке, вероватно је да ће се разбећи својим кућама. Потом, кад придобијени главари, за које Шаровић није знао да су га напустили, добију новац, задржаће га за се и неће га дати војацима, кад буду затражили уговорену капару, па ће услед тога настати метеж, који ће придобијени главари, према Болдуову упутству, појачати својим држањем, и последница томе биће да ће и наврбовани Црногорци одрећи да иду за Шаровићем.

Придобијени главари пристали су на Болдуов предлог, дошанули су ону мисао Шаровићу, како их је научио Болду, али као свој предлог, на што је овај, не надајући се превари, пристао и новац им предао.

Кад се ово постигло, Болду је наставио своју интригу. Он нађе једног врло поверљива човека из Побора, који је, по његову упутству, ступио у врло интимно пријатељство са Шаровићем, представљајући му се пријатељем и помагачем у врбовану, и преко њега пусти Шаровићу у уши другу инсинуацију: како се међу Црногорцима, противницима Васиљевићем и рођацима изгинулих при походу Турака на Црну Гору, спрема завера против њега, Шаровића; затим, да је докучио како су њим незадовољни неки од нижих главара зато што их је пренебрегао при дељењу новца; даље, да његово бављење на млетачком земљишту и покушано, али неуспело, завођење млетачких поданика може изазвати тешких непријатности и неодобравање руског двора; и, најзад, да су турске старешине, сазнавши за узрок његову доласку, учиниле бучне представке у Цариграду, што ће за последицу имати тежак сукоб између дворова, који ће довести у немилост његову личноост.

Болдуов повереник вешто је извршио налог, као да достава потиче од њега а не да је врши по упутству другога, и Болду је овом интригом постигао свој смер. Јер чим је Побор поверљиво саопштио Шаровићу што је, корсем, дознао, овај је призвао к себи сердара Радоњића и с њим отишао на Његуше, да се тамо венча с његовом сестром, и већ сутрадан вратио се у Махине, наредивши да се 6 августа (по н. к.) укучају догле придобијени људи.

Дотле је Болду успео да у велико оствари само први део своје интриге: да што пре пошаље Шаровића откуда је и дошао. Сад је требало да оствари други и значајнији део: да новим интригама спречи одвођење људи са разних страна, који су већ били дали пристанак да ће поћи с њим у Русију. Он је

успео и у томе, ограничивши број придобијених на најмању меру што се могло. Кад већ није могао успети да задобије старешине бродова који су били дошли за превоз иселјеника Црногораца, то је био највећи успех коме се могао надати.

До заказаног дана сви придобијени имали су се сакупити у махинском манастиру и одатле сићи на морску обалу и укрпати се на бродове. Први, који се био упутио право на обалу, био је сердар Радоњић са десет својих присталица. Сутрадан требало је да дође брат митрополита Саве са својим синовима и седамдесет људи, јер је тако био обећао. Ну овај не дође. То је било прво изненађење за сердара Радоњића. Боље, то је за њ било друго изненађење, јер је једно имао и раније. Кад је прошао кроз Махине и тамо видео око шест стотина окупљених људи, Радоњић међу њима није видео ни пона Таурацковића ни Букана Никова с Петриња ни пола Милића из Бјеглица нити тројицу главара, који су имали довести Брђане и оне из Спича најдаље до 4 августа (по н. к.). Од главара међу окупљеним војацима били су само Вукале Биқанов Вукотић из Озринића и Нико Попов. Видевши то сердар Радоњић помислио је на превару од стране главара, који нису били ту. Али је најтеже изненађење било за њ, кад је позвао главаре Побора, Брајића и Махина, које је пре тога био предочио новцем за се, да доведу своје људе и укрпају их у бродове, а ови то одбише изјавивши да не могу напуштати домовину, да не би пали у немилост код свог природног господара, дужда, који их обасипа добротинствима.

Вероватно је да је Радоњић разумео зашто је наступила ова промена код главара. То је било дело надинтенданта Буојића. Јер овај сазнавши да ће станак свих наврбованих бити у Махинама, које су биле под његовом влашћу, и да су неки од Махина били дали пристанак Шаровићу, да ће поћи с њим у Русију, отишао је тамо, окупио народ и главаре

представио им опасност по њих од тога што чине, прочитао им је Болдуов проглас и препоручио им је да не чине што су били научили. Главари придобијени за одлазак у Русију, кад су видели да власт зна за њихов рад, поплашили су се од последница и одмах су дали реч да неће ићи са Шаровићем и замолили су да им се опрости за учињену погрешку. Зато, кад их је сердар Радоњић том приликом позвао да пођу с њим, дали су му негативан одговор. Тај њихов одговор Радоњић је разумео и проценивши ситуацију није им ништа одговорио нити је покушавао да их поново уверава о користи корака, на који су се пре тога били решили, него само затражи да му врате новац, који им је био дао.

Одбијане тих главара да с народом пођу за Радоњићем јако је увередило овога, па видевши како је нагласио с млетачким поданицима, на које је толико рачунао, обрати се присутним Црногорцима и стане их хвалити за показану верност, говорећи им да ће се млетачки поданици, рђаво световани, кајати једног дана што и они нису пошли, јер их води у службу једноверног и моћног владара, који цени и награђује верност. Затим их Радоњић позове да се одмах спремају на пут, јер неће више да чека. Али је то био моменат, кад се показало дејство Болдуове интриге. Јер тада, на Радоњићев позив, Црногорци збуњено одговорише да би драге воље пошли за њим, али да желе прво да им се изда погођена капара.

Уместо Радоњића одговори на то Шаровић: да је новац дао њиховим главарима па нека га траже од њих. На то Црногорци, љути на Шаровића, диглоше гразу, мислећи да су преварени, те повикаше да неће ићи пре него буду исплаћени нити без својих главара, који ће их предводити. Шаровић хтеде још говорити и у томе избаци неколико уверљивих речи. Тада се међу Црногорцима диже таква граја, права побуна, против Шаровића, да је овај морао побећи. То му световаше два једина главара црногорска, који ту беху

с Црногорцима, Вукале Вукотић и Нико Попов, који га уверише да је још најбоље да одмах иде на брод, да се не би изложио великој опасности, а њима двојици нека остави бригу да до сутрадан, 7 августа, умире узбуђени народ и доведу га на бродове.

Шаровић је послушао њихов савет и упутио се на обалу са својом младом женом, сестром сердара Радоњића, са синовцем Филипом и двадесет Црногораца, које још није било напустило одушевљење за пут у Русију, наредивши тој двојици главара да, у име његово, јаве другима што буду дошли, да су на бродовима рано сутрадан, и да ће им он послати барке од бродова на обалу. Али таман да Шаровић уђе у барку, да се одвезе на брод, кад му стиже нова непријатна вест. Ту му стиже један од калуђера, — онај што је у Спичу радио на скупљању иселјеника, — и јави му да се тамошњи свештеник Милан са четрдесет Спичана и Угњана био упутио у Махине на заказани састанак, кадга сустигоше неки његови пријатељи и стадоше наговарати да се врати, уверавајући га да Турци, по његову одласку, могу напасти на њихов крај и осветити се сродницима ових што буду отишли. Поп Милан послушао је њихов савет и са свима људима вратио се натраг.

Шаровић, наравно, није ни слутио да му је и овај неуспех био приредио которски провидур Болду, преко надинтенданта Бубића. Овај је био у Кастрел-Дастви да прими илам (извештај од скадарскога наше), па при повратку у Будву наиђе на ову четину Спичана и Угњана, који су се били упутили у Махине, Шаровићу, те их, уз припомоћ неколико Паштровића, увери о штетности њихове намере и наговори их да се врате.

Вест је била непријатна за Шаровића, али он ипак није губио наде да ће сакупити потребан број људи. Зато је тада сео у барку и с онима што су били око њега одвезао се на брод, где је био најсигурнији, а сутрадан послао је барке на копно између Махина

и Паштровића, да на бродове превезу и остале, којима се још надао, па да се крене на пут.

Ну чим је Шаровић напустио махински збор, стиглоше тамо поп Бурашковић и остали главари, које је Болду био придобио на своју страну. На њихову појаву престаде дарма. Појава попа Бурашковића, који се догле није дао преластити на млетачке паре, није баш била згодна за Млечиче после описаних сцена са Шаровићем и сердаром Радоњићем. Његово присуство на том збору могло је окренути ствар и у супротном правцу. А то млетачки повереници нису смели допустити. Зато Бубић и Антићевић, који су се упутили тамо по одласку Шаровића, навале на попа Бурашковића, да помогне провидуру у извођењу његова плана. Поп најзад пристаде на то за тридесет дуката, а с дукатима прими и улуство за улогу коју је био дужан одиграти.

Не одајући се никоме, сутрадан у јутро, 7 августа, поп Бурашковић с придобијеним и непридобијеним главарима за млетачко гледиште и с народом окупљеним у махинском манастиру сиђе на обалу морску. Пошто су поседали почне поп Бурашковић говорити сакупљенима да је тај тренутак одлучан и судбоносан за народ, да су Шаровићева обећања велика и пуна части за народ, али да стварност не одговара обећањима, јер је и њему рекао да ће сваком војаку, и пре него се буде укрцао у брод, дати по четири дуката, па их, по улуству Бубића и Антићевића, упита јесу ли добили обећани новац.

Народ му збуњено одговори да новца није примио и да им је Шаровић рекао да се новац налази у рукама главара. На то поп Бурашковић заједно с придобијеним главарима стане најжешће грдити Шаровића, називајући га варалицом, човеком који не држи веру, који је хтео обманути сав народ и упропастити толике сиромаше, а да бољи није ни сердар Радоњић, одметник од Бога и од дужда; да сада види камо су шибале намере и перверзне идеје зликовца Шаро-

вића и перфиднога Радонђића; да су обојица хтегла трговати људским месом и одвести Црногорце у жалосно ропство, без наде да им икада буде слободно видети своје отаџбине; да оплакује злу судбу несрећника, који су се укрцали на брод, али да је њихова кривица што су веровали лицима недостојним и која не знају за Бога. Свој говор поп Ђурашковић завршио је позивом присутнима: ко је прави Црногорац, нека пође за њим, и да се развиђу кућама.

Не видевши новца, и под утицајем Ђурашковићева говора, Црногорци у један глас стану проклињати и долазак Шаровића и понашање перфидног митрополита Василија и сердара Радонђића, па се, са Ђурашковићем и главарима на челу, крену натраг, и, љути, успут нападну на стада митрополита. Саве па стоку заплене, и тек на велику молбу митрополита поврате му је, али ипак не сву. На обали пак од главара остали су једино Вукале Ђиканов Вукотић и Нико Попов, који са педесетину својих присталица седну у чапце и одвезу се на бродове.

Потом су бродови са Шаровићем, с његовом пратњом и нешто војака отпловили пут Ријеке.

Према истрази, коју је том приликом учинио которски провидур Болду, број лица што су отишла са Шаровићем износио је највише до 140, међу којима је било само шест млетачких поданика: калуђер Теодосије Марковић, по један из Побора и Махина — два младих који су учили школу у махинском манастиру — и тројица из Грбља. Са овима били су и они калуђери, који су, као агенти Шаровићевих и сердарових, ишли на разне стране да врбују људе за Русију. У први мах била се пронела вест да је и митрополит Василије био на једном од она два брода, али се потом показало да та вест није тачна.

Кад је пак Шаровић с том шачицом људи и пун разочарања напустио онај крај, и кад су се Црногорци, пуни јада на митрополита Василије, мајора Шаровића и сердара Радонђића, развишли својим кућама, которски

провидур Болду дахнуо је душом, потпуно задовољан успешном интригом. А још је задовољнији био, кад су му то јутро, кад је отишао Шаровић и растурили се Црногорци, дошао брђански главар Петар Попов, као изасланик својега племена, да у име њихово изјави оданост према Републици и да га увери да Брђани никада неће престати верно служити дужда, као што су то учинили и у овој прилици, ма да су им се обрађали, прво митрополит Василије а потом Шаровић и Радонђић. Отуда, кад је овај главар, после такве изјаве, истакао питање плаћа, које је Република раније давала брђанским главарима а потом престала, Болду се није оглушио о ту њихову молбу, него ју је примио и спровео млетачкој влади; а да покаже колико цени држање брђанских главара у овој прилици, што су послушали његове савете, предао је Петру дванаест дуката да их раздели међу главаре.

VI.

Оваковим исходом Шаровићеве мисије био је задовољан которски провидур. И главни провидур Контарини био је потпуно задовољан, па је задовољна била и млетачка влада. Прва двојица била су задовољна што су се ослободила велике бригае и још веће одговорности, коју је на њих могао навалити догађај што је претио да се сврши штетно по млетачке државне интересе. А млетачкој влади, која је била задовољна на што је неуспехом Шаровићеве мисије сачувала једну своју покрајину од расељавања, још више је било мило што је тим откљоњен сукоб између ње и Порте, који би неминувано наступио због тога што се Портиним поданицима допушта иселјаване бродовима, који се баве у млетачким водама.⁸⁷

Али је било и незадовољних. Ту су, у првом реду, били митрополит Василије и мајор Шаровић.

⁸⁷ У одлуци државних Инквизитора од 9 септембра 1757 год. (Рки. у Млет. Држ. Архиву, у *Inquisitori di Stato*, fiza 36.)

Шаровић са исељеницима, незадржан нигде на путу морем, стигао је на Сенјску Ријеку, где се бавио митрополит Василије. Али их ћесарске власти не пустише одмах у град. По Василијеу казивању — који тражи да оправда сваки неуспех и да кривицу збаци на своје непријатеље — Млечини и Ћесаревици били су се договорили да их и овога пута не оставе на миру, него да их задрже у карантину четрдесет и два дана.⁸⁸ Ово ће бити претерано, и што су их власти задржале на Ријеци, то није било због договора ћесарских власти с Млечинима него из санитарних обзира, као што су задржавале и све друге бродове, који су долазили из арбанског приморја, због кулге која је тада владала у Арбанији.

После издржаног карантинна мајор Шаровић нашао се с Василијем. Између њих шта је могло друго да буде до договор како и чим да објасне неуспех у својој мисији. Нема сумње да је ту било пребацивања с обеју страна, и нарочито од Шаровића, који је, према Василијеу причању и уверљању, очекивао потпуно друкчији исход од свог пута у Црну Гору. Али ни једном од њих није било у рачуну да на јавност износи све што се радило и какв се рђаво прошло. Чак не изгледа да су тачно обавестили ни пуковника Пучкова, који је у то доба био отишао из Трста у Млетке,⁸⁹ а потом се вратио у Трст, где је чак после две године сачекао Василија, по повратку овога из Русије, и с њим отишао у Црну Гору.⁹⁰ Судећи по томе што су неки од Василијевих повереника и даље радили у Црној Гори на питању емиграције Црногораца у Русију и обешавали да ће доћи бродови у пролеће 1758 год. да их превезу у Трст, и ради тога су одржавали везе с некаквим руским

⁸⁸ М. Драговић, *Op. cit.*, 85.

⁸⁹ Пипчевич, *Op. cit.*, 381.

⁹⁰ О том Пучкову одласку у Црну Гору 1759 год. в. посебну нашу расправу, штампану у Гласу С. К. Академије ХСIV, стр. 1—73, под насловом *Митрополит Василије Петровић и мисија пуковника Пучкова у Црној Гори 1759 год.*

официром у Трсту, о коме са друге стране знамо да је био пуковник Пучков,⁹¹ може се мислити да су ова двојица представила Пучкову како из буди каквих разлога нису превезли све Црногорце, придобијене за емиграцију, него само један део њихов, а да ће се други део кренути касније, да због тога треба накнадно послати бродове и да су то оставили у дужност њему, а њих двојица с оном шацином Црногораца кренула су се у Русију почетком 1758 год.

Са Ријеке Василије је, са шесторицом од првака, ударио преко Беча, а остали Црногорци са Шаровићем пошли су преко Хрватске и Угарске па су се сви састали у Минску и заједно наставили пут до Кијева.⁹² На томе путу дошло је до сукоба и распре између Василија и Шаровића, вероватно што је први оставио бригу другојме о Црногорцима, за које је пут био врло тежак па су негодовали. Кад су се на том путу, у месту Бердичеву, сусрели с Пипчевићем, овај је одмах дознао за тај сукоб и да Василије по доласку у Петроград, има намеру отпужити Шаровића.⁹³

Ови су се у Кијеву поново раздвојили, завађени горе него икад догле. Василије је остао у Кијеву — по његову причању због болести — и наставио се у кијевско-печерској лаври, где му није било рђаво,⁹⁴ и имао је пуно времена да саставља писма руској влади и угледним личностима, у којима се жалио на Млечинце и на Турке, који хоће да угуше Црну Гору, и на Млечинце и на Ћесаревице, који не пуштају Црногорце да се селе у Русију.⁹⁵ Шаровић пак с исељеницима Црногорцима кренуо је пут Москве, где је оставио просте војаке, а са главарима продужио је пут у Петроград, камо је и Василије стигао у марту,

⁹¹ У *депешама* главног пров. даламат. од 12 јануара и котор. пров. од 28 фебруара, и 18 маја 1758 год. (*Реп. у Млет. Држ. Архиву у збир-кама депеша једног и другог провинцијера уиућених Сенату*).

⁹² М. Драговић, *Op. cit.*, 75.

⁹³ Пипчевич, *Op. cit.*, 283.

⁹⁴ М. Драговић, *Op. cit.*, 68, 69.

⁹⁵ *Ibid.*, 69.

где је сукоб између њега и Шаровића постао још јачи. Уз Шаровића тада ступи и сержар Радончић, па и други стану негодовати против Василија, држећи страну Шаровићу.⁹⁶

Тада се Василије сав обори на Шаровића, износићи да му није никакав рођак и да је узео презиме Петровића, које није његово.⁹⁷ Сукоб између њих двојице узео је тако велике размере, да се Василије обрати Правитељственом Савету тужбом против Шаровића, у којој је тврдио да овај није могао испунити своју мисију, како је био обећао, и да му се забрани да употребава презиме Петровић него Шаровић. И да га представи у што ружнијој светлости, Василије је тврдио да је Шаровић дошавши на Цетинје преваром измамио лист хартије са црногорским печатом и потписом митрополитовим и на њему написао своје родословље за доказ да иронистиче од Петровића. Стога је молио руску владу да не верује Шаровићу, ако што буде радио по црногорским условима.⁹⁸ У ствари, као што је то изложено горе, њега је сам Василије, као свог агента, послао у Русију, начинио својим сродником, прозвао га Петровићем, свуда собом водио, представљао га под тим презименом и препоручивао све док није избио овај сукоб.

Али је Шаровић успео да се оправда код Правитељственог Савета од Василијевих оптужаба. Он је признао да није Василијев сродник нити да је од његове породице, али је уверио да своје презиме није узео од његушке породице Петровића него да има права презивати се тако, јер му се дед звао Петар, а Шаровић му је надимак, јер му је у оца лице било шарено од богиња.⁹⁹

После тога престала је свака заједница у раду између учитеља и ученика, између Василија и Сте-

⁹⁶ Пипчевича, *Op. cit.*, 353.

⁹⁷ *Ibid.*, 354.

⁹⁸ М. Драговић, *Op. cit.*, 78, нап. 2.

⁹⁹ Пипчевича, *Op. cit.*, 366.

вана Шаровића. Је ли се Шаровић и после тога мешао у црногорске послове и је ли што радио против Василија, за сада није нам познато; али знамо да га Василије није оставио на миру ни у Русији ни код Црногораца нити пак код Млечина. После овога Шаровић му је био неваљао, претворен је у подотричког Циганина и представљан је као главни интригант против млетачке владе и млетачке крајине према Црној Гори. У том погледу карактеристично је Василијево писмо од 15 декембра 1759 год., упућено млетачком дужду, у коме је Шаровић представљен да не може бити горе и њему је приписано све што је у ствари Василије радио.¹⁰⁰

Оно пак Црногораца што је отишло са Шаровићем и Василијем у Русију имало је жалосну судбину. Од обећања што су им га давали њихови вођи, није се ништа остварило. И на путу до Русије и у Русији њих је стално пратила беда. Због тога су се после две године решили на повратак у домовину, коју поново није видеела ни трећина.¹⁰¹ Тако је због прошла прва емиграција црногорска у Русију. Она представља и један од највећих неуспеха Василијевих, али не и неуспеха Црне Горе. Шта више, боље је било за Црну Гору што је у том питању лична амбиција Василијева претрпела пораз. Јер да није било неуспеха него да је потпуно успео Василијев план с одвлачењем великог броја Црногораца у руску службу, та емиграција не би била усамљена. За њом би се нанизале друге, које не би захватиле само Црну Гору него и друге околне крајеве. А то би било на штету српског народа и његове мисије на Балкану.

¹⁰⁰ То место у Василијеву писму о Шаровићу в. у нашој расправи *Митрополит Василије Петровић и мисија црквеника Пучкова у Црној Гори 1759 год.*, у *Гласу С. К. Акад.* XLIV стр. 64.

¹⁰¹ *Ibid.*, 2-7, 21-22.

